

ZOOZOLALA

tweemaandelijks stripinformatieblad

oktober/november 1995

83

Albumuitgave

Stripuitgeverijen hebben het niet makkelijk. Door het conservatieve koopgedrag van het publiek, is het met name voor de kleinere uitgeverijen een groot financieel risico werk om de markt te brengen van onbekende auteurs. Te veel pogingen iets nieuws te pluggen, worden door slechte verkoopcijfers de grond in geboord. In de loop der jaren hebben we dan ook vele uitgeverijtjes zien komen en weer verdwijnen. Het gevolg is dat veel interessante strips alleen nog in kleine oplage en tegen hoge prijzen op de markt verschijnen. Voor een uitgever is er immers geen andere mogelijkheid nog uit de kosten te komen. Vind je als beginnend auteur echter geen uitgever die op dat moment over voldoende liquide middelen beschikt voor de zoveelste uitgevegok, dan ben je erop aangewezen je werk in eigen beheer uit te geven. Dat kost echter weer geld en veel beginnende auteurs haken dan ook af. „Zonde,” dachten wij zo. Daarom hebben we wat oude sokken leeggehaald om één van deze auteurs toch de albumuitgave te geven die hij verdient. Op de Stripdagen in Breda presenteren wij het album *In de val, Jeanette van Berend Vonk*, een verzameling van eigenzinnige, korte verhalen. Noodgewongen in een kleine oplage en in een sobere uitvoering om de strip betaalbaar te houden. Laat dit je er echter niet van weerhouden het in ieder geval eens in te zien. Tot in Breda!

de redactie

ZozoLala-stripwinkels in Nederland

DE BALLOON EXPRESS Klein Schavennik 4 8911 BV Leeuwarden (058-2127997)	DE BOEKENHALTE Assendonperstraat 103 8012 DH Zwolle (038-4221077)	BOEKIE Reigenstraat 24 1471 VH Den Helder (02230-612377)	BOLSTER Grote Kerkstraat 14 5911 CH Venlo (077-3544069)	BOOKERS & STRIPPERS Boterstraat 19 1811 HP Alkmaar (072-5121915)
BUL SUPER Bresstraat 18 - 22 2611 RG Delft (015-2162097)	1 CENTRUM Korte Singelstraat 20a 3112 GB Schiedam (010-4262584)	DICK BOS Junilaan 2 3054 PW Rotterdam (010-4613147)	DONNER BOEKEN Lijnbaan 150 3012 ER Rotterdam (010-4132070)	DUMPIE Nieuwe Rijn 18 2312 JC Leiden (071-5126404)
LAMBIK Kerkstraat 78 1017 GN Amsterdam (020-627543)	LAND VAN LANGVERGETEN Nieuwe Ebbingstraat 19 9712 NC Groningen (050-3148540)	FRANKA Torenstraat 9 (Torenpassage) 4811 XV Breda (076-5214153)	HET GELE TEKEN Grote Oost 37 1621 BR Hoom (02290-218623)	HAAGSE STRIPSHOP Wagenstraat 104-c 2512 AZ Den Haag (070-3634115)
NOORD Zaagmolendijk 35 t/m 41 3038 BC Rotterdam (010-4664368)	DE NOORMAN Koningstraat 43 6811 DH Arnhem (026-4420909)	MICHEL STRIPS Zwarte Markt (Hal-5) Beverwijk (ieder weekinde) (078-3310128)	MIKE'S STRIPTIEK Chasséstraat 71 2518 RW Den Haag (070-3650738)	MODERN PAPIER Pelsterstraat 20 9711 KL Groningen (050-3132821)
PIET SNOT Vismarkt 3 3511 KR Utrecht (030-2318472)	PLAATJES-BOEKJES Herengracht 77 1211 CA Hilversum (035-6233646)	HET PAARD VAN TROJE Langenforstraat 2 4461 JP Giesse (01100-214691)	PANDA Frederikstraat 955-959 2514 LJ Den Haag (070-3635950)	HET PERRON St. Janstraat 13 4331 KA Middelburg (0118-634747)
ROTTERDAM Te Middellandstraat 110-c 3021 BH Rotterdam (010-4258756)	SJORS Schellensplein 1 3311 EJ Dordrecht (078-6142012)	PLOK, STRIPS EN EH... DINGES! Zaagmolen 31 4461 BR Assen (0592-313292)	DE RAT Voorstreek 83 2514 LJ Den Haag (020-2151600)	RICHARD Rombout Hogerbeeststraat 78 1052 XH Amsterdam (020-6842923)
TOMMY Nieuwlandstraat 14 5038 SN Tilburg (013-5358319)	DE TWEEDE LEZER Eerste Womensweg 102 7331 DK Apeldoorn (055-5427202)	SNOEK Eerste van Swindenstraat 545 1093 LC Amsterdam (020-6684764)	SPIRIT Hinthamersstraat 90 5211 MS Den Bosch (073-6145530)	STRIP EN LEKTUURSHOP Oude Gracht 194 3511 NR Utrecht (030-2334357)
		WALK IN Herengracht 11 2511 EG Den Haag (070-3646336)	YENDOR Korte Hoogstraat 16 3011 GL Rotterdam (010-4331710)	

ZozoLala-stripwinkels in België

ALFA STRIP Nieuwstraat 12 2440 Geel (014/58.43.80)	HET "B"-GEVAAR Grootstraat 15 1000 Brussel (02/513.14.86)	BEO Hopland 15 2000 Antwerpen (03/23.25.36)	BLITZ Stormstraat 147 8790 Waregem (056/61.01.58)	BONTE Heidebergstraat 5 8200 Brugge (050/38.35.76)
BUDDY'S Meir 125 (1e verd.) 2000 Antwerpen (03/22.16.31)	CARAPACES Parisstraat 16 3000 Leuven (016/22.58.40)	COMIC STRIPS St. Katalijnestraat 20 2800 Mechelen (015/21.22.27)	HET EILAND AMORAS Lombardstraat 13-3 3500 Hasselt (011/23.58.95)	DE GALLIER Beekstraat 45 3800 ST. Truiden (011/67.17.39)
GOBELIJN Nieuwlandstraat 35 3000 Leuven (016/23.55.86)	MAX Heembeekstraat 288 1120 Brussel (02/268.41.92)	MEKANIK STRIP St. Jacobsmarkt 73 2000 Antwerpen (03/23.24.37)	PIERKE Frans van Rijnovelaan 312 9000 Gent (09/227.70.86)	DE POORT Nederkouter 137 9000 Gent (09/225.31.28)
RATTEKOPJE Onderwijsstraat 1 8430 Middelkerke (059/30.52.66)	DE SCHAAER Serpentstraat 26-28 9000 Gent (09/225.50.01)	DE STRIEP Kattelijnestraat 42 2800 Brugge (050/33.71.12)	1 STRIPE Oostendestraat 32 8700 Torhout (050/21.71.82)	DE STRIPKEVER Brulcenter, Brul 79 2800 Mechelen (015/21.76.05)
DE STRIPOMAAN Kardinaal Cardijnstraat 3 1500 Halle (02/356.15.89)	TISTJEN DOP Paterstraat 96 2300 Turnhout (014/42.88.29)	WONDERLAND Paardsdemeerstraat 17 3500 Hasselt (011/22.82.00)		

tussen mainstream en cult

CHARLES BURNS

Charles Burns (1955) loopt al een tijdje mee in het stripwereldje. Zijn reputatie is er een van cult-ster. Faam in kleine kring, dus. Burns dankt haar aan zijn opmerkelijke horrorverhalen, die in de loop van de tijd onder andere opdoken in Art Spiegelmans legendarische tijdschrift RAW. Spelen horrorstrips zich doorgaans af op duistere lokaties, Burns plaatst zijn personages juist in onopvallende Amerikaanse provinciestadjes, die hij ook nog eens weergeeft op de meest doorsnee en gelikte wijze. In dit wereldje lijkt alles op het eerste gezicht kalm, maar broeit de horror onderhuids, om tenslotte op een niets ontziende wijze los te barsten. Daarbij mag Burns graag overdrijven met horrorclichés. Zijn ongeremde gebruik van doodshoofden, monsters, mutanten en meer van dat soort fraais, gekoppeld aan zijn supertogekankelijke tekenstijl, maken het moeilijk te grijzen zonder schaterlach.

Zoals bekend levert een underground-reputatie bepaald geen dikke boterham op. Vandaar dat Burns zijn vermogen om open, toegankelijke plaatjes neer te zetten ook gebruikt voor lucratieve zaken dan strips. Bij een groot publiek is hij inmiddels bekend als illustrator van bijvoorbeeld Iggy Pops cd Brick by Brick, tijdschriften als Time en The New Yorker en zijn ontwerpen voor een reeks frisdrankblikjes.

De groeiende belangstelling voor zijn werk is ook de stripuitgevers niet ontgaan. En dus hoeft ook in Nederland en België niemand Burns' lachwekkend serieuze horror meer te missen: uitgeverij Loempra vertaalde onlangs De vloek van de Molleman en Blood Club. De ware liefhebbers lezen inmiddels ook de eerste deeltjes van Black hole, een Engelstalige comic-reeks waarmee Burns een nieuwe weg inslaat. Black hole moet laten zien dat Burns meer kan dan bordkartonnen personages als Big Baby of Dog Boy in B-plotjes ten onder laten gaan. De reeks zal enige honderden pagina's beslaan en plaatst een aantal levensechte personages tegenover een onge, aids-achtige ziekte. Behalve deze nieuwe reeks, komt er ook nog een overzichtstentoonstelling van Burns' werk aan. In november en december te zien in de Amsterdamse Galerie Lambiek. Redenen te over dus om met Charles Burns eens wat dieper in te gaan op het schemergebied tussen mainstream en cult.

"Ik denk dat ik als illustrator succesvol ben, doordat mijn werk erg grafisch is, erg rijk aan contrast. Art-directors, ontwerpers en andere mensen die veel met illustraties bezig zijn en zelf een artistieke achtergrond hebben, vinden het vaak fantastisch. Maar bij het strippubliek zal het, denk ik, nooit echt populair worden."

Je tekenwerk heeft een heel eigen gezicht, maar doet tegelijkertijd heel vertrouwd aan. Welke mensen hebben je beïnvloed?

"Onder andere Hergé. Als ik dit in Amerika zeg, vindt men dat vaak vreemd. In Europa ziet men het daarentegen bijna als vanzelfsprekend. Het was in mijn tijd erg moeilijk om aan Engelstalige *Kuifjes* te komen. Ze waren daardoor ook niet populair. Ik heb het geluk gehad ze te kunnen lezen. Maar ik ben ook door Amerikaanse comics beïnvloed. Bijvoorbeeld door *Li'l Abner*, of *Batman* en de D.C. comics; ook de E.C. comics en Bill Elder met zijn vroege *Mad*-strips hebben mij reeds op jonge leeftijd geestelijk vermist."

Je stijl is in de loop van de tijd veranderd. Vroeger zag het er allemaal wat schetsmatiger uit.

"Dat klopt, dat lag aan mijn gebrekkige techniek. Mijn oudere werk bestaat meer uit lijnen, terwijl het nu steeds meer schaduwlakken kent. Nu is het veel zwaarder, duisterder. Veel van de veranderingen zijn ontstaan, doordat ik met een penseel ben gaan werken. Ik heb altijd gestreefd naar een bepaalde stijl. Mijn huidige stijl is eigenlijk een gestyleerde samensmelting van stijlen, die ik heb afgekeken van comics."

Je vertelt graag horrorverhalen. Waar komt je voorkeur voor dit genre vandaan?

"Daar heb ik niet echt een goede verklaring voor. Het zal wel een deel van mijn persoonlijkheid zijn. In alles wat ik om me heen zie herken ik altijd wat afschuwelijks. Ik kan altijd de gruwelijke kant van iets inzien. Ook ben ik in de vroege zestiger jaren opgegroeid in de Verenigde Staten. Toen was horror erg populair. Je kwam monsters tegen in tijdschriften, t-shirts, tv-programma's en strips. Ik heb dat indertijd, toen ik begon met tekenen, ervaren als een frisse wind."

Een belangrijk thema in jouw werk is de traumatische jeugd. Big Baby is daar een goed voorbeeld van. Heeft deze reeks autobiografische trekjes?

"Slechts gedeeltelijk. De dingen die autobiografisch zijn, heb ik op een heel algemene manier uitgewerkt. Zo komt er in *Blood*

Club een zomerkamp voor met een despotische kampleider. Ik ben zelf nooit op zomerkamp geweest, maar ik - en ik denk meerdere mensen - heb wel despoten gekend in mijn leven."

Is Big Baby het symbol voor onschuld?

"Ja, het is een kind dat mee moet draaien in een volwassenenwereld. Dat is het belangrijkste thema. In het eerste verhaal was Big Baby een nogal kwaadaardig persoon, dat plastic soldaatjes aan gort sneed. Van lieverlee werd hij een onschuldig wezen in een kwaadaardige wereld. Het klinkt een beetje simpel zoals ik het vertel, maar ik hoop dat de strip dat niet is."

Ik vind het een echte jongensstrip.

"Dat is niet opzettelijk gedaan. Ik denk dat dat te maken heeft met mijn jeugdevaringen. Het is voor mij moeilijk om jeugdevaringen van meisjes te verwerken in mijn verhalen, omdat ik die ervaringen niet ken. In mijn nieuwe reeks *Black hole* gebruik ik zowel mannelijke als vrouwelijke personages. In het tweede deel zie je bijvoorbeeld de gebeurtenissen door de ogen van de vrouwelijke hoofdpersoon. Zo probeer ik een goed evenwicht te creëren. Ik streef ernaar ook de vrouwelijke personages uitgediepte, geloofwaardige karakters te geven."

Wat voor soort serie is *Black hole*?

"*Black hole* is een romantisch horrorverhaal, dat uiteindelijk een paar honderd pagina's lang moet worden. Ik probeer op zichzelf staande hoofdstukken te maken, die uiteindelijk samen een groot samenhangend verhaal vormen. *Black hole* gaat over thema's en ideeën waar ik al eerder over heb geschreven en die me nog steeds bezighouden, zoals de fysieke manifestatie van onderhuidse spanningen. In *Black hole* komt bijvoorbeeld het traumatische conflict van de ontluikende seksualiteit bij tieners tot uiting op een vreselijke, fysieke wijze. Ook refereert *Black hole* aan

de werkelijkheid. Indirect gaat het over aids en hoe deze ziekte van invloed is op de heersende opvattingen over seksuele relaties.

In *Black hole* staat een kleine groep vrienden op een middelbare school centraal. Er is een mannelijke hoofdpersoon, Keith Pearson, een vrouwelijke, Chris Rhodes, en een aantal bijfiguren. Ik besteed veel tijd aan de ontwikkeling van deze personages, zodat ze meer dimensies krijgen dan de stereotiepe personages uit mijn vroegere werk.

Voordat ik begon, heb ik notities gemaakt hoe het verhaal moest worden. Daarna heb ik lange tijd enkel commercieel werk gedaan. Op die manier nam ik wat afstand van de stripwereld. Toen ik nog eens naar mijn aantekeningen keek, zag ik dat ik alles al eens eerder had gedaan. Het waren clichés geworden. Ik heb toen alles gewijzigd. Nu ben ik er erg tevreden mee."

In *Black hole* keren anders nog steeds ideeën uit je vroegere werk terug.

"*Black hole* gaat over een onderwerp dat ik al vaker behandeld heb, bijvoorbeeld in *Big Baby's Teen plague from outer space* (verschijnen in *RAW Vol. 2 No. 1, red.*). Maar heb het tot nu toe nooit echt durven uitdiepen. Dit keer wil ik echter mijn hele ziel op tafel leggen en het onderwerp persoonlijker uitwerken. Ik gebruik nu minder stereotiepe personages, zodat deze het verhaal beter kunnen dragen. Om deze uitgediepte personages te krijgen, gebruik ik karaktereigenschappen die ik tegenkom bij mijzelf en personen in mijn eigen omgeving, waardoor het verhaal automatisch persoonlijker wordt dan voorheen."

Zoals de *dope scènes*?

"Ja, je hebt in de VS een echte dope cult, mensen die met elkaar hash roken in het bos. Ik had vrienden waarmee ik dat ook deed. Ik weet niet of je die ervaringen op een herkenbare wijze kunt verwerken in tekeningen, maar toch zijn er mensen die het er feilloos in herkennen."

En aids?

"Daar heb ik persoonlijk gelukkig geen ervaring mee. Ook de mensen om mij heen niet. Het past gewoon goed bij het verhaal, maar is niet autobiografisch."

In welk tempo zullen de deeltjes van *Black hole* elkaar opvolgen?

THE ONLY NOTICEABLE SIDE EFFECT OF THE OPERATION IS A SLIGHT CHANGE IN HIS SOCIAL BEHAVIOR... STRANGE WAYS OF DISPLAYING AFFECTION...

"Ik werk nogal langzaam. Zelfs met hulp van anderen zou ik nooit elke maand, of elke twee maanden, een album kunnen maken waar ik volledig tevreden mee ben. Ik hoop op twee deeltjes per jaar. Het probleem is, dat ik bij mijn strips alles zelf wil doen. Ik schrijf, schets, inkt, doe de inkleuring en bepaal hoe het album eruit komt te zien. Dat kost veel tijd. Het voordeel is, dat het helemaal mijn album wordt. Als het flopt, of niet interessant is, is het geheel mijn fout."

Kitchen Sink Press is niet bepaald een grote uitgeverij. Waarom heb je ervoor gekozen Black hole juist daar te publiceren?

"Ik heb ooit een aantal dingen laten publiceren door wat grotere uitgeverijen. Doordat zij op een heel andere manier met mijn werk omgaan dan een uitgeverij als Kitchen Sink, verkopen ze net zoveel, of misschien zelfs minder boeken. Grote uitgeverijen willen alles in twee maanden verkocht hebben; Kitchen Sink gaat uit van een veel langere periode. Denis Kitchen geeft enkel werk uit waar hij zelf achter staat en gaat daarom ook met meer liefde en respect om met anderzins werk. Bovendien laat hij auteurs meebeslissen over de manier waarop hun werk wordt uitgegeven. Dat bevalt me wel."

Een groot deel van je cult-reputatie dank je aan RAW, het tijdschrift van Art Spiegelman en Françoise Mouly. Hoe kijk je terug op RAW?

"RAW was heel erg kunstgericht. Het werd op groot formaat gedrukt, er stonden weinig conventionele verhalen in, de tekenstijlen waren experimenteel en grafisch. Iedereen was op zoek naar de grenzen van het medium. Spiegelman en Mouly probeerden een blad te maken, dat in hun ogen een mogelijke toekomst van de strip liet zien. Ze deden dus allebei erg hun best om er iets moois van te maken. Het stond lijnrecht tegenover low-brow bladen zoals Robert Crumbs *Weirdo*, dat juist een goedkope uitgave is en vol staat met vreemd underground-werk."

Toen ik RAW leerde kennen, bleken er zoveel interessante tekens naar te zijn, bijvoorbeeld Ever Meulen en Joost Swarte, waarvan nog nooit iets gepubliceerd was in Amerika. Ik vond het erg opwindend. Inmiddels zijn die mensen bekend in het Amerikaanse stripwereldje en wordt hun werk gepubliceerd. Van lieverlee werd het allemaal meer geaccepteerd. RAW werd overgenomen door de grote uitgeverij Penguin, die het bracht in een kleiner, toegankelijker formaat. Bovendien kenden de mensen de striptekenaars al. De nieuwheid ging er af."

Toen ik begon met het maken van strips, was het erg moeilijk om mijn werk gepubliceerd te krijgen. Toen ik zag wat er in Europa allemaal verscheen, vroeg ik me af waarom dat niet mogelijk was in de VS. Uiteindelijk is er veel verschenen, inclusief mijn eigen werk. RAW heeft daartoe de aanzet gegeven. Desondanks kan ik moeilijk inschatten welke blijvende invloed RAW heeft gehad op het publiek. Het bereikt natuurlijk maar een relatief klein aantal mensen. Anderzijds komt het regelmatig weer naar boven in conversaties."

Een andere groep striptekenaars waarmee je direct te maken hebt gehad is de Italiaanse Valvoline-groep. Daarin zaten mensen als Lorenzo Mattotti en Jerry Kransky.

"De Valvoline-groep heb ik leren kennen toen ik begin jaren tachtig enige tijd in Italië woonde. Ik was een van de laatste mensen die erbij kwam. Het was toen meer een vriendenclub dan een echte beweging. Via Valvoline had ik een ingang bij tijdschriften als *Alter Alter*, *Frigidaire* of *Vanity*. Samen met Mattioli vertegenwoordigde ik in Valvoline de kant van de trashy Amerikaanse comics. Behalve door populaire cultuur, liet de groep zich ook inspireren door kunststromingen als het expressionisme en het futurisme. Het heeft me wel beïnvloed, maar heel subtiel. Ik heb er vooral technische dingen geleerd. Zoals op het gebied van lijnvoering en

Black Hole

kleurgebruik. Ook werkte de groep met verschillende materialen, die normaal gesproken niet voor strips gebruikt worden."

Wat vind je van de opvatting, dat het beste en meest vernieuwende werk momenteel uit Amerika komt?

"Er zijn in Amerika de laatste tijd veel auteurs opgedoken die zich bezighouden met het schrijven van goede verhalen en deze combineren met goede en passende tekeningen. Chris Ware en Daniel Clowes zijn hier voorbeelden van. Zij doen precies wat ik ook wil doen. Ik probeer een complex verhaal op een heldere manier te vertellen met tekeningen die daarbij aansluiten. Ik wil mijn obscure ideeën niet uitwerken tot obscure verhalen met obscure tekeningen. Je mag best een obscuur idee hebben, maar je moet het duidelijk en begrijpelijk uitwerken, zodat je de interesse van de lezer vasthoudt."

Je krijgt nu langzaam aan bekendheid bij een groter publiek. Ben je niet bang dat je werk doorsnee wordt en na een tijdje uit de gratie raakt?

"Daar denk ik eigenlijk niet over na. Sommige illustrators weten een tijdelijke rage te overleven, anderen niet. Ik hoop niet dat mensen ooit van mijn werk zullen zeggen: 'dat was typisch jaren tachtig', of: 'dat was typisch vroeg jaren negentig'. Ik heb het niet in de hand, dus ik wil me er niet druk over maken."

Bovenstaand artikel is gebaseerd op Charles Burns, dat eerder werd uitgegeven door Besloten Land. Het is aangevuld met door ons zelf en een kort interview van eerder verschenen in *Advances Comics* en Toon Dohmen.

Mars: Een keurige jongen die smerig kereltje is gebleven

Sinds de komeetachtige carrière van Henk Kuijpers is in de Nederlandse stripwereld geen ster meer zo snel gerezen als die van de Nijmeegse stripmaker Mars. Na een enkele publicatie in amateurbladen meldt het jonge talent zich bij Funny Farm en weet hij zich via die weg binnen twee jaar tot een van de vaste waarden van de SjoSji-stal te maken. Ingeklemd tussen stripboekencast en tekenatfel zoeken wij met Mars naar het geheim van het succes.

Vanaf begin 1994 werk ik voor SjoSji. Ik ben bij Funny Farm terecht gekomen, omdat ik mezelf goed genoeg vond om die stap te zetten. Mijn eerste vingeroefening verscheen in *Incognito*. Ik had de strip eerst naar de jongens van *POSSE* gestuurd, maar die vonden het te kinderachtig. Om meteen bij SjoSji aan te kloppen, vond ik een te grote stap. Bij Funny Farm vroeg Kees de Boer of ik Meneer Foutjes voor hem wilde tekenen. De redactie van SjoSji vond het een leuke strip, maar was niet tevreden over zijn tekeningen. We stuurden een stuk of vier stroken op. Mijn bedoeling was om dit het begin van een langdurig offensief te laten zijn om in het blad te komen. Ze waren echter zo tevreden dat ze gelijk twee stroken per editie wilden.

Jouw tekeningen doen me erg aan het werk van Jacovitti denken.

Ik heb van diverse stripmakers geleend. Het werk van Vuillemin vind ik schitterend. Crumb en Kurzman vind ik goed. Het stripwerk van Barks is een voorbeeld door de eenvoud, snelheid en humor. Hij tekent alleen wat nodig is. Je kunt ook wel zien dat ik hem goed vind. Het lijf en de beentjes van Trix beginnen al aardig op Donald Duck te lijken. Met een beetje fantasie kun je van haar zonneklep een eendensnavel maken. Maar ik ben niet alleen door stripmakers beïnvloed. Ook horrorfilms zijn een bron van inspiratie voor mij en het werk van Tex Avery vind ik prachtig. Mijn grootste idolen zijn de oude Amerikaanse stripmakers. In zijn tijd was Windsor McKay de beste. Veel hedendaagse tekenaars zijn gelijk poppetjes gaan maken toen ze begonnen. Die kunnen nog steeds niet tekenen. Dat geldt voor mij ook. Ik ben een autodidact die vanaf het begin striptekenaar wilde worden.

Een oude rot als Martin Lodewijk is er van overtuigd dat de Nederlandse strip ten dode is opgeschreven.

Voor een groot deel heeft hij wel gelijk. Het heeft te maken met de tijd waarin we leven. Er is geen geduld meer voor ambachtelijk werk. Ikzelf was karaktergestoord en dat wil nog wel helpen. In dit

land wordt niet meer realistisch getekend. Er is ook geen opleiding voor. Iemand als Kresse komt nooit meer. Dat is ook niet erg, het is maar strip.

Waarom ben jij striptekenaar geworden?

De aantrekkingskracht van het striptekenen is misschien wel dat je op die manier een kleine beroemdheid kunt worden. Er is niets heerlijkers dan achter gammelle kraampjes tekeningen te maken voor kinderen die een held in je zien. Mijn favoriete rubriek in de SjoSji is de brievenrubriek. Ik lees graag brieven van kleuters die mijn naam noemen. Mijn roem stijgt. Ik mag nu al de omslag voor het handtekeningboekje voor Breda maken. Hoger kan een stripmaker toch niet komen?

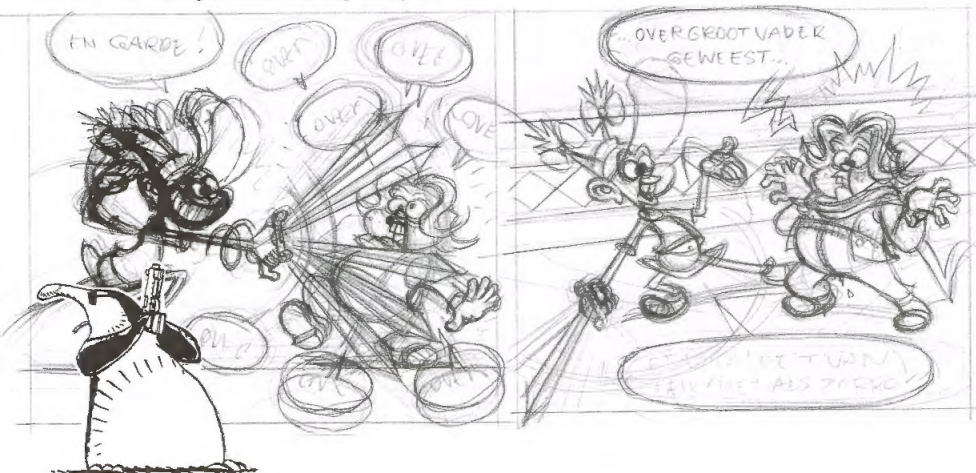
Voor de striptekenaar is als stripmaker een medewerkerskaart, zodat je achtereensloegs de lange rij wachtenden voor de kassa kunt lopen. Dat zijn van die walgetijde kleine dingen, waar ik echt van kan genieten.

Naast Meneer Foutjes maak je ook korte verhalen met Trix in de hoofdrol.

Op een gegeven moment belde Dirk Snoodijk (hoofddirecteur van SjoSji, JN) me op met de vraag of ik een kerstverhaal wilde maken zonder Meneer Foutjes. Het resultaat beviel de redactie zo goed dat ze meer verhalen van me wilden hebben. Het meisje dat in het kerstverhaal de hoofdrol speelde, vond ik wel leuk. Bovendien zijn er weinig vrouwelijke hoofdrolspelers in de strip. Ik doe vreselijk mijn best op haar. Trix moet de Suske en Wiske van de jaren '90 worden.

In die korte verhalen worden graf geweld en toespelingen op seksuele afwijkingen niet geschuwd. Heeft Trix de grensverleggende rol van Sjors en Sjimmie overgenomen?

Daar weet ik niet. De scenario's voor Sjors en Sjimmie zijn tegenwoordig ook weer gedurfd. Ik vind dat wel leuk. Mijn humor is nogal grof. Valentijn is een sado-masochistische travestiet die denkt dat hij verliefd is op Trix en Trix is gewoon een volwassen kerel in het lijf van een klein meisje. Op school maakte ik al smerige

Acacialaan

GNOE

Er staat een flinke bries op de dijk. Achter de dijk gaat de oude boerderij schuil, waar een van de grootste beloften van de Nederlandse strip huist. Gnoe, pseudoniem van Erik van Os (1965), is er na een lange reeks omzwervingen terecht gekomen. Het moment waarop Gnoe - bij toeval - begon met strips liet eveneens lang op zich wachten. Zijn debuut Amen, een grappig en ongecompliceerd verhaal over het leven van Jezus in de moderne wereld, ontstond in een vervelende bui. Niemand was meer verbaasd dan Gnoe zelf toen het in eigen beheer uitgegeven album in 1992 uitgreide tot een redelijk succes. Inmiddels heeft Gnoe met Mama reeds een klein jaar een waardig opvolger van Amen op de plank liggen, maar laten de uitgevers het afweten. Het is nog steeds onzeker of Mama ooit in druk zal verschijnen.

De kamer van Gnoe bevindt zich pal onder het rieten dak. Aan de wanden een rijke collectie akoestische muziekinstrumenten: gitaren, diverse fluiten, een doedelzak. Gnoe staat niet alleen bekend als stripmaker; voor Radio Rataplan, de vrije radio in Nijmegen, maakt hij ook het prettig gestoorde programma Moeder Jacob met geluidscollages en traditionele Keltische muziek. Net als in zijn strips, leeft hij in Moeder Jacob zijn liefde uit voor de natuur en oude culturen.

"De hele periode vóór het jaar 600 na Christus boeit me. Dat wil zeggen, de tijd voordat het christendom het gehele westen in haar greep kreeg. Toen dansten de nu in geleaste auto's rondrijdende freaks van de moderne tijd nog om vuurtjes heen en leken zij de wereld om hen heen nog te begrijpen. Zes jaar geleden, toen ik van de kunstacademies kwam, ben ik zelf in Engeland op zoek gegaan naar mijn worts. Iedereen gaat naar India, maar ik wilde het dichtst bij huis zoeken. Ik had een gitaar, een rugzak, een slaapzak en een paar schone kleren bij me. Meer niet. Dat heb ik een half jaar lang volgehouden.

Ik ben niet zo'n zweverig type, maar het was een magische reis. Op de oude wandelpaden in het zuiden van Engeland heb ik geleerd om vertrouwen te hebben in de wereld zoals hij is. De krachten die ik tijdens die reis ervaarde, heb ik geabsorbeerd. Dat inspireert me nog steeds.

Vóór deze reis studeerde Gnoe aan de kunstacademies van Enschede en Utrecht. Hij hield zich er bezig met audiovisuele media. "Daar heb ik filmisch leren denken. Daar heb ik nu profijt van." Toch was het ook een ontcruterende ervaring. "Voor mijn eindexamenvideo heb ik gefilmd in een stuk bos in de Amelsweerd. Het was een prachtig stuk natuur met allemaal wilgen, die welhaast menselijke uitdrukkingen hadden. Wenenlang heb ik er zitten schetsen, camerastandpunten zoeken en dergelijke. Het doel was mensen op de mystiek van dat verlaten stuk bos te wijzen. Toen we er voor de opnames met drie man en een hoop zware apparatuur twee dagen lang doorheen hadden gesjoud, was er door onze activiteiten van de bomen weinig meer over. De bijzondere sfeer die er hing, was verdwenen. De film over de natuur leidde tot natuurvernielijng. Strips zijn in principe ook bull-shit. Er zit ook een hele industrie achter en ze zorgen er ook voor dat mensen prettig afgeleid zijn, even weg uit de realiteit. Veel veranderen doen ze niet." Wat strips Gnoe wel boden, was de kans om autonoom te zijn. In tegenstelling tot film, kan hij bij zijn strips alles onder controle houden: personages, decor, dialogen en montage. Bovendien is hij een groot liefhebber van de humoristen van het striptblad Rhaa Lovely, zoals Edika en Binet. Zij brengen extreme, absurde humor, die geworteld is in alledaagse situaties. De lange condoom-neuzen van de figuurtjes van Edika keren terug Gnoe's eigen werk. Humor schept afstand en is daardoor een goed middel om te relativeren of

te confronteren, vindt Gnoe. "In sommige religies is het daarom verboden om hard te lachen, want dan acht je jezelf hoger dan de Schepping. Daar moet ik dan weer om schaterlachen." Als zijn belangrijkste invloed op stripgebied voert Gnoe echter François Bourgeois aan. "Ik ken geen strips waarbij ik zo betrokken ben als bij die van hem. Aan het eind van het derde deel van De gezellen van de schemering had ik echt een brok in mijn keel. Zijn personages komen werkelijk tot leven en ook zijn kleurgebruik is fenomenaal. Daar kan ik niet aan tippen."

Het succes van Amen verraste Gnoe op aangename wijze, maar maakte het tevens moeilijk om aan de hoge verwachtingen ten aanzien van zijn tweede album te voldoen. Een vervolg op Amen, een strip over Jezus, zou te eenvoudig zijn. Een lange periode van twijfel brak aan. Pas nu Mama afgerond is, komt hij er los van. Mama was tweeënhalf jaar lang een obsessie. "Ik heb er bijna alles mee verloren, op een paar van mijn beste vrienden na. Ik was alleen nog maar daar mee bezig." De opzet van Mama is ambitieus. De strip moest uitgaan van de ideeën over de moderne maatschappij, zoals die beschreven staan in De risico's van het denken van Jaap Breeveld (1992, uitgeverij Jan van Arkel), een boek dat een diepe indruk op Gnoe heeft gemaakt. Het schetst op heldere, indringende wijze hoe de in de moderne maatschappij dominante rationele denkwijze haar eigen problemen creëert. Maar denk niet dat Mama alleen met het opgeheven vingertje van de maatschappijkritiek zwaaft. Tegenover de rationele denkwijze plaatst het de wereld van de verbeeldingskracht, waarin niet alles logisch verklaarbaar is. Daar zijn invloeden van hekserij en springt een gigantische kabouter door het landschap, de eeuwenoude menselijke droom om te kunnen vliegen verbeeldend. Dit levert werkelijk oogstrelende pagina's op, die nog lange tijd op je netvlies blijven hangen.

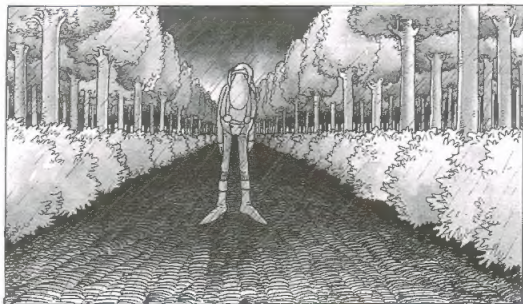
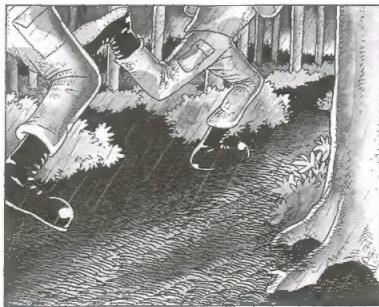
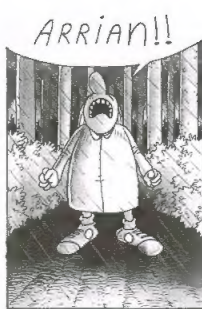
Mama is geen gemakkelijk album. "Het album volgt een groot aantal personages, wier verhalen ik door elkaar heen vertel. De eerste pagina van Mama is zelfs tot op het bot lezer-onvriendelijk. Je krijgt er informatie, waar je pas veel later wat mee kan. Ook aan het einde worden niet alle eindjes aan elkaar geknoopt en kan de lezer er meerdere dingen uit halen. Dat is een van de dingen waar de uitgevers op afknappen. Ze zijn bang dat Mama te moeilijk is. Het past niet in een beproefd genre, dus vinden ze het risico te groot. Bovendien is Mama ook nog een geëngageerde strip. Dat is eng. Kijk, als je een zwangere vrouw over vijf pagina's wil laten exploderen, is er niks aan de hand. Maar als je twee militairen laat zien bij een groep vluchtelingen en de een zegt tegen de ander 'hé, zitten er nog lekkere vrouwen tussen?', dan moet je op je tellen passen. Dat staat te dicht bij de realiteit. Dat is gevaarlijk, politiek, niet meer alleen om te lachen.

Het zou jammer zijn als de strip niet wordt uitgegeven, maar ik heb Mama gemaakt omdat ik hem moest maken. Voor mij is het prettig dat hij af is. Het gaat mij erom dat ik kan doen wat ik wil. Die vrijheid vind ik heel belangrijk." Gnoe's reactie op de moeilijke positie van ambitieuze, jonge stripmakers in het Nederlandse taalgebied is dus vrij laconiek. Enthousiast vertelt hij verder over zijn nieuwe korte strip Horlepie, die in het komende nummer van het striptblad Iris moet verschijnen, en over zijn experimenten met strips in kleur. Ondertussen dreigt er met Mama wel een pareltje voorbij te gaan aan de neus van het Nederlandse strippubliek. Dat is doodzonde, omdat zo de indruk bevestigd wordt dat de Nederlandse strip zich tevreden stelt met rondraaien in het vertrouwde kringetje. Er staat nog steeds een flinke bries op de dijk.

Toon Dohmen

Op de pagina hiernaast - ZozoLala proudly presents! - de première van plaat 57 van Mama. De uitgever met interesse voor de overige 71 platen van Mama kan contact opnemen met Gnoe op telefoonnummer 08897 - 70484.

HET LAATSTE OORDEEL

Verhalen uit de mega-steden 8: Heavy Metal Dredd (Wagner/Bisley)

Er bestaan combinaties van stripscenaarist en -tekenaar waarbij het resultaat van de samenwerking meer is dan de som van de beschikbare talenten. Een bekend voorbeeld is de samenwerking tussen Charlier en Giraud. Voor *Blueberry* schreef de vakman zijn beste scenario's, terwijl het tekengenie door hem met beide benen op de grond werd gehouden.

Ook Wagner en Bisley zijn zo'n gouden combinatie. De scenarist schrijft gewoonlijk degelijke maar vrij onopvallende verhalen. De samenwerking met godswonderde Bisley inspireert hem echter tot bovenmodale scenario's, die Bisley er weer toe brengen zijn talenten uit te oefenden, maar altijd in dienst van het verhaal, te etaleren. Het resultaat is een verzameling korte verhalen, die zelfs een geboren en verzadigd striplezers tot enthousiasme kunnen brengen. Zwoegend lijkt Wagner daarbij de stuwende kracht. In een enkel verhaal maakt Bisley zich er wat makkelijk van af en zorgt het scenario voor een acceptabel niveau. De beste verhalen zijn die waaraan beide horen met overduidelijk plezier gewerkt hebben.

Hoogtepunten zijn het verhaal waarin de Kerstman op de gebruikelijke hardhandige wijze wordt uitgeschakeld ("Attentie Judge, aan de oostgrens staan drie idioten op kamelen het verkeer op te houden"), en de geschiedenis van blinde Tommy, die aan de flipperkast tegelijkertijd het opperste genot en Dredds dum-dum kogels ondergaat.

Tekentechnisch valt er veel te genieten in verhalen die zo sterk zijn dat ze niet onder het gewicht van al dat fraais bezwijken. Rauwe humor verpakt in op maat gesneden tekenstijlen. (Jef)

Uitgeverij Arboris; f 9,95/BF 195; 46 pl.; kleur.

Yasuda 1: Russische roulette (Jung/Ryelandt)

Yasuda wordt door de uitgever aangeprezen als een strip, die qua opzet en uitvoering sterk verwant zou zijn aan *Samber*. Dat is een twijfelachtige aanbeveling. Om te beginnen zit ik niet te wachten op een imitatie van *Samber*. Bovendien gaat de vergelijking niet op. Tekenaar Jung heeft ongetwijfeld goed naar het werk van Yslaire gekeken, maar probeert het niet na te doen. In lijnvoering en inkleuring is de invloed van Yslaire herkenbaar, maar de tekeningen van Jung behouden een eigen karakter. Het verhaal heeft al helemaal niets met *Samber* van doen. Het thema is origineel: tegen de achtergrond van het Japan van kort na de Tweede Wereldoorlog, wordt het verhaal verteld van de oorlogsvrees Yasuda, die worstelt met zijn verdronken verleden. Het oorlogsleed stelt de relatie met zijn vriendin op de proef, zeker wanneer zich een oudere vrouw aandient die uit eigen ervaring het trauma van Yasuda begrijpt en grote invloed op hem uitoefent.

Voor de auteurs is Yasuda hun eerste grote stripproject en dat is af en toe merkbaar. Sommige plaatjes zijn duidelijk minder geslaagd dan andere. Ook de verteltechniek hapert weleens, als er in het scenario iets te grote sprongen worden genomen zonder dat het hoe en waarom volkomen helder is. Toch slagen de auteurs er in om het thema van de Russische roulette - in een Japanse variant, die enigszins aan de film *The deer hunter* doet denken -

gelooftwaardig uit te werken. Yasuda komt in elk geval wat originaliteit betreft boven de middelmaat uit en is zeker een reeks om in de gaten te houden.

Helaas heeft de uitgever er voor gekozen om *Russische roulette*, dat eigenlijk het derde deel van de reeks is, als zijnde het eerste deel op de Nederlandstalige markt te brengen. Daardoor wordt de Nederlandse en Vlaamse lezer de voorgeschiedenis van de verhouding tussen Yasuda en zijn vriendin Mioko onthouden en dat komt de leesbaarheid van *Russische roulette* niet ten goede. (Paul)

Uitgeverij Farao-Talent; f 16,50/BF 289; 46 pl.; kleur.

Jung

Wulvende vader 1: De zottin en de moordenaar (Juillard/Co-thias)

Langzamerhand wordt het een vertrouwde gewoonte om series, waarvan de tekenaar er het bijtje bij neer heeft gegooid (*Wind der Goden*, *Dampierre*), of die eigenlijk voltooid zijn (*Land van Langvergeten*), wegens groot commercieel succes nieuw leven in te blazen. *Wulvende vader* is ook zo'n serie: het is de voortzetting van *De zeven levens van de sperwer*. Scenarist Cothias en tekenaar Juillard zijn kennelijk tot het besef gekomen dat ze een delf van hun eigen portemonnaie zijn geweest door *De zeven levens van de sperwer* te voorzien van een wulfswaar fraai en dramatisch, maar ook zo definitief einde, door hoofdpersonage Ariane de Troil een duet met haar vader te laten verliezen en voor dood in de sneeuw achtereis te laten. De auteurs hebben dit obstakel voor een commercieel aantrekkelijk vervolg o-zo-origineel uit de weg weten te ruimen door aan het begin van deze volgorserie te verduidelijken, dat Ariane niet werd gedood, maar slechts zwaar gewond was. En wij, stripfhebbers, laten ons er weer inluisen.

Maar het moet gezegd, de auteurs weten hun noodgreep om Ariane tot leven te wekken op acceptabele wijze te verpakken en weten de aandacht snel af te leiden door de contouren te schetsen te schetsen van een nieuwe verhalenencyclus. Dit eerste deel van *Wulvende vader* is een overgangsverhaal. Het praat de oude en de nieuwe cyclus aan elkaar, voorziet Ariane van een nieuw levensdoel en een nieuwe metgezel en verplaatst de handeling naar Noord-Amerika (*Wulvende vader* verwijst dan ook naar een indianennaam, die in een volgend deel duidelijk zal worden.)

Wulvende vader is dan wel het vervolg op *De zeven levens van de sperwer*, maar zal een heel ander verhaal opleveren, dat is tevens

DE COLLECTIONEUR

In uw boek "WILLY VANDERSTEEN - De Bruegel van het beeldverhaal" staat dat als je alle plaatjes achter elkaar plakt, je tot aan de maan komt. Daar klopt niks van!

AWEL, WAT WEET DIEN COLLECTIONEUR DAAR NU VAN, HE?

ANTON DAMEN
MARQ VAN BROEKHOVEN

de zwakke plek van deze nieuwe serie. Ondanks het feit, dat de verzorgde tekeningen van Juillard en vakkundige teksten van Cothias zijn gebleven, mist *Wuivende vader* een aantal elementen, die *De zeven levens* tot een bijzondere reeks maakten. Het meest opvallend is het ontbreken van een mysterieus element, dat in alle delen van *De zeven levens* prominent aanwezig was in de persoon van een heks met bok en in de vorm van toekomstvoorspellingen en natuurlijk de spierwerf zelf. Dit mysterieuze element was in *De zeven levens* vaak de motor van het verhaal. De auteurs rekenen in *Wuivende vader* radicaal af met de mystiek, door de leerlingen van de oude heks om zeep te helpen. Bovendien ontbreekt in *Wuivende vader* de steeds terugkerende afwisseling tussen het hofleven en het leven op het platteland, waarin beurtelings het opgroeien van de kroonprins en van Ariane werd belicht. In *De zeven levens* werden de aanvankelijk los van elkaar staande gebeurtenissen in Parijs en in de Auvergne geleidelijk met elkaar verwoven en dat gaf het scenario een diepgang, die *Wuivende vader* ontbeert.

Mooie tekeningen en de vlotte schrijfstijl zijn niet voldoende om het niveau van *De zeven levens* van de spierwerf te evenaren. Hopelijk is dit eerste deel van een nieuwe cyclus inderdaad slechts de overgang naar de nieuwe verhalen en pakken de auteurs vanaf deel twee alsnog als vanouds uit. Zoniet, dan zal *Wuivende vader* niet meer dan een slap aftreksel zijn van een oorspronkelijk knappe serie. (Paul)

Uitgeverij Dargaud; f 9,95; 46 pl.; kleur.

Blood Club (Burns)

Vier jaar geleden kwam uitgeverij Loempia met een luxe uitgegeven, in het Nederlands vertaalde comic van de Amerikaan Charles Burns op de markt. *De vloek van de Molleman*. Dit in een oplage van 1500 exemplaren. Nu ligt er een tweede vertaalde comic van Burns in de schappen, *Blood Club*, en dit keer is het wat minder luxe uitgegeven en in een kleinere oplage. Blijkbaar is het werk van de auteur niet interessant voor het grote publiek. Vreemd, want de door Loempia vertaalde strips behoren tot het meest publieksverrekenlijke wat Burns tot nu toe maakte.

Hoofdperson in beide comics is Big Baby, of eigenlijk Tony Delmonte, een kale Amerikaans jongen die leeft in zijn eigen fantasiewereld. Die zomer wordt hij tegen zijn zin door zijn vader op zomerkamp gestuurd, waar hij zich noodgedwongen aan moet passen aan het macho groepsgedrag van zijn vakantie'vrienden' en dat van de veel te aardige groepslider. Op het terrein van het zomerkamp ligt een eiland, waar de kinderen niet mogen komen. Uiteraard gaan er over deze plek onder de nieuwsgierige jongens de meest wilde verhalen de ronde.

Waar je in (niet vertaalde) boeken van Burns als *Skin Deep* wordt meegesleept door de op hol geslagen fantasie van de auteur, die je vermaakt met zijn bizarre hersenspinsels over ruimtewezens en mutanten, daar zijn de verhalen rondom Big Baby veel conventioneeler. In tegenstelling tot veel andere verhalen van de auteur kent *Blood Club* een duidelijke kop en staart en is het hoofdpersonage een herkenbaar figuur voor ieder jongetje dat ook ooit de minkul van de groep was. Het thriller-aspect van *Blood Club* is dan ook niet gelegen in het onbekende, maar in het herkenbare. Zo weet Burns in zijn donkere tekeningen de angst van Big Baby als hij gedwongen wordt alleen naar het spookland te gaan, overtuigd op de lezer over te brengen.

Toch is *Blood Club* geen bevredigend album. Ondanks de

vertelkwaliteiten van de auteur ontstijgt het plot het originaliteitsniveau van een spannend jongensboek niet. De kracht van Burns ligt in zijn bizarre fantasieën over ziektes en psychopaten achter de facade van de ons allen bekende slaapsteden. Het zijn deze lachwekkende horrorverhalen, die het werk van Burns zo uniek maken. Met *Blood Club* schaarft de Amerikaan zich echter in het overbekende rijtje vertellers van doorsnee griezelverhalen. Hopelijk brengt Loempia ook het interessantere werk van Burns nog uit in ons taalgebied. (Hans)

Uitgeverij Loempia; f 15,00/BF 300, 30 p., kleur, comic-formaat.

Duistere wateren (Lenaerts/Renard)

Die avond komt de beeldschone Julie weer kijken naar Alex, pianist in een café. Hij valt voor haar als een blok en ook zij is gecharmeerd van deze levenslustige jongeman. Hun relatie begint aan de doeltje uit de Bouquette-reeks, met dat verschil dat Julie een donker verleden achter zich aansleept. Langzamerhand drijft dat verleden de jonge geliefden uit elkaar, iets wat Alex niet kan verkopen.

Zo ongeveer zou je de inhoud van *Duistere wateren* kunnen beschrijven, zonder de clou van het verhaal te verklappen. In een naïeve tekenstijl zet debutant Lenaerts het verhaal op papier. Alhoewel zijn werk hier en daar nog wat houterig is, is het duidelijk dat deze tekenaar over voldoende talent beschikt om uit te groeien tot een alleszins acceptabele auteur.

Ook het scenario van Renard (overigens niet Claude) zit goed in elkaar. Hij weet de lezer tot ver in het album in het ongewisse te houden over wat er nu precies aan de hand is. Tevens weet hij de spanning tussen Alex en Julie en de manier waarop de laatste de eerst bespeelt, geloofwaardig over te brengen. Het enige zwaktebod in het plot is de deus ex machina in de persoon van de vriendin van Alex, die pas aan het eind van het album met belangrijke informatie over Julie komt.

Desondanks is *Duistere wateren* een mooi debuut. Het is een goede zet van Le Lombard deze auteurs een kans te geven: in de toekomst lijken we nog veel moois van deze heren te kunnen verwachten. (Hans)

Uitgeverij Le Lombard; f 24,95/BF 495; 46 p.; kleur; harde kaft.

DE COLLECTIONEUR

Donnington 3: Het eiland van mijn dood (Richelle/Dellitte)

In de nadagen van het weekblad *Kuifje* was de strip *Donnington* een van de weinige series die het blad nog een beetje sjeu gaf. Hoofdpersoon Graeme Donnington is romanschrijver en raakt verzeld in allerlei avontuurlijke situaties tegen een exotisch decor. Wat de reeks onderscheidt van zoveel andere avonturenstrips, is de geloofwaardige manier waarop scenarist Richelle de hoofdpersoon weet naar te zetten. Uitgeverij Le Lombard gaf de eerste twee avonturen van *Donnington* uit, waarna de reeks werd stopgezet. De nog jonge uitgeverij Farao-Talent bracht nu het derde deel uit, *Het eiland van mijn dood*, dat vlak voor *Kuifje* over de kop ging in het blad heeft gestaan. Daarnaast wil de uitgever de eerste twee albums opnieuw uitbrengen, evenals een vierde deel.

In *Het eiland van mijn dood* komen we Donnington tegen op de Griekse eilanden. Na op zee in een zware storm terecht te zijn gekomen, spoelt hij aan op het privé-eiland van de gepensioneerde reder en multi-miljonair Saravakos. Deze vereenzaamde figuur wordt gekweld door herinneringen aan een misdaad uit het verleden. Uiteindelijk krijgt de wroeging dermatite de overhand, dat hij besluit een eind aan zijn leven te maken. Alleen is hij te laf het zelf te doen...

Dit derde deel van *Donnington* heeft een goed doortimmerd scenario, met filmische scène-overgangen, een gedegen verhaelopbouw en geloofwaardige karakters. Zonder pretenties weet scenarist Richelle een lekker leesbare thriller te vertellen, waarin de personages niet zwaarbeladen zwetsen over hun emotionele drijfveren en ook weer niet zo plat zijn als een dubbeltje. Het tekenwerk van Dellitte is verzorgd. Hoewel het een enkele keer de tenen doet krommen (bijvoorbeeld wanneer een man glimlacht als een heilige, wanneer hij een glas in het gezicht geworpen krijgt), oogt het geheel bijzonder sfeervol. Dit laatste is ook te danken aan de zachte inkleuring vol pasteltinten.

Laat je niet afschrikken door de wanstatige titel van dit album. *Donnington* is een strip zonder opsmuk, die het verdient uitgegeven te worden. (Hans)

Farao-Talent, f 16,50/BF 299, 46 p., kleur, zachte kaft met zijflappen.

Simon Arkahne: Koppensneller (Shannon)

Simon Arkahne is de nieuwste creatie van Shannon, alias Jarry, tekenaar van *Knokkers zonder grenzen*, uitgegeven door Dupuis. *Knokkers* werd een ruime tien jaar geleden gestart. Ondanks het feit dat Shannon niet kon tekenen, sloeg deze serie aan en zie: ruim tien jaar later kan hij nog altijd niet tekenen en verkoopt zijn werk nog steeds.

Je mag keer om als je ziet hoe Shannon het papier gesels met zijn tekenpen. Zijn gezichten en houdingen zijn misschien niet net zo realistisch, maar toch minstens zo expressief als die van de *Thunderbirds*. De gehele menselijke anatomie levert Shannon overigens problemen op en dan nog is hij er op vooruit gegaan sinds *Knokkers zonder grenzen*. Ook zijn composities zijn verbeterd. Zijn collages van mens, machine en omgeving open minder als los zand dan voorheen. Auto's vormen echter nog steeds een groot probleem. De anaristische mierenhoppen die Shannon snelwegen noemt, zijn gevuld met zwevende bumperrijders die liefst met vijf man naast elkaar over een driebaansweg razen. Dit laatste komt doordat Shannon nog altijd niet met perspectief overweg kan. Het verhaal acht *Koppensneller* valt onder de categorie "dertien in een doos" en is te beschrijven met één woord: aktie! Het doet er weinig toe waar het over gaat, als er maar de nodige klappen en achtervolgingen in voor komen. Het publiek voor dit soort albums bestaat voornamelijk uit toevallige passanten en tienjarige jongetjes. Mensen met een kleine beurs. Ik vraag me af of Le Lombard zich dat real seerde, toen zij dit niemanddalletje voor f 24,95 in een harde kaft lieten binden.

Uitg. Le Lombard; f 24,95; 46 pl.; kleur; gekart.

(Sigg)

ZEKER LEZEN

Zwartkijken compleet (Franquin)

Ooit tekende André Franquin strips als *Robbedoes*, *Ton en Tineke* en *Gust Fater*. Inventieve en grappige verhalen over een wereld waarin de zon, ondanks een incidentele wolk, altijd schijnt. Maar wanneer Franquin opkeek van zijn vel papier, zag hij wel degelijk de donkere kanten van de wereld om hem heen. Om vervolgens een nieuw vel papier te pakken en zijn konkerkende swingende "latex" tekenstijl om te zetten in een regen van vlijmscherpe zwarte lijntjes uit een dito pennetje. Zo ontstonden de pagina's, die later in *Zwartkijken compleet* zouden worden samengebracht.

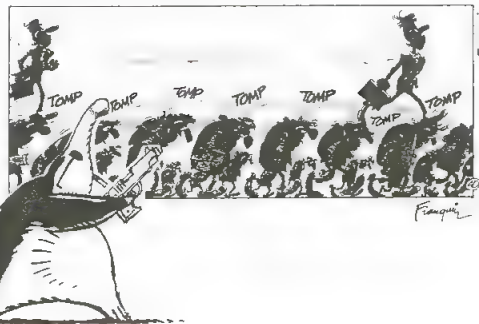
Aan *Zwartkijken compleet* zit nog een ander verhaal vast. Dat is het verhaal over Franquin en *Robbedoes*-redakteur Yvan Delporte, die meer hun el kwijt wilden in het blad. Dus namen ze in 1977 het initiatief voor de legendarische Franstalige *Robbedoes*-bijlage *Le trombone illustré*. De bijlage dankt haar faam met name aan *Zwartkijken* (*Idées noires*), dat er een prominente plaats in had. Franquin en Delporte leefden zich er uit in zwarte humor op een wijze die voor *Robbedoes* ongekend was. Overigens werd *Robbedoes* niet alleen met *Zwartkijken* verrijkt, maar trok *Le trombone* ook mensen als Tardi, Yaan, Bilal en Moebius naar het eens zo onschuldige weekblad. Zoals te verwachten was, liep de bijlage nogal in het oog. Na dertig afleveringen verlangde men bij *Robbedoes* weer hevig naar de aloude braafheid en hield men *Le trombone* voor gezien. Daarop verhuisden de makers van de bijlage naar het tijdschrift *Fluide glacial*, waar Marcel Gotlib en Jean Roba het team van *Le trombone* versterkten, totdat deze in 1983 definitief verdween.

Hoewel Franquin niet als enige ideeën leverde voor *Zwartkijken*, zette hij de toon voor de reeks als geheel. Zijn onvrede met de wereld om hem heen, die in zijn persoonlijk leven tot een diepe crisis leidde, gaf *Zwartkijken* smool. *Zwartkijken compleet* zet de menselijke stompingheid, zoals Franquin die ervaarde, in haar volle glorie te kijk. Jagers knagen de volle lading van hun eigen hagelschot, militairen gaan ten onder aan hun eigen grootheidswaanzin en voorstanders van de doodstraf zijn de eersten die op het schavot belanden. De zwarte kant van de werkelijkheid deed Franquins fantasie flink op hol slaan. Behalve in bittere maatschappijkritiek, leefde hij zich ook uit in minder realistische zwarte humor. Waartoe zou bijvoorbeeld de gepassioneerde tongzoen van twee geliefden kunnen leiden? Zouden beiden elkaar na verloop van tijd niet letterlijk opvretten? Of wat zou er kunnen gebeuren wanneer iemand een paraplu opsteekt? Bij Franquin grijpt het regenscherm als een volleerd roofdier zijn bezitter bij de pols en sleurt het hem mee de lucht in.

Vallen Franquins grappen allen onder de zelfde zwarte noemer te brengen, helaas zijn ze niet constant van uitwerking. Sommige ideeën worden opgeblazen om toch vooral een hele pagina te vullen en boeten zo aan kracht in. De clou van de grap lacht zich dan al ruim voor het einde raden. Gelukkig zijn Franquins ideeën doorgaans sterk genoeg om zich tegen dit bezwaar te kunnen verdedigen. Alleen had wat nu een overwinning op punten is, soms met gemak een volledige knock-out kunnen zijn.

Zwartkijken met Franquin is dus lachen, huilen van het lachen zelfs, maar pas wel op dat je er niet in blijft. Of zoals de opdracht voor in *Zwartkijken compleet* waarschuwt: voor je het weet, is als je na het lezen van *Zwartkijken* je ogen sluit, de duisternis die dan volgt nog van Franquin. (Toon)

Uitgeverij Arboris; f 19,90/BF 395; 80 p.; zwart-wit.

de REPORTER

DAGBLAD VOOR STRIPMINNEND
 NEDERLAND N° 39 DONDERDAG
 19 OKT 1995 LES ÉDITIONS LAMBIEK
 KERKSTRAAT 78 - 1017 GN AMSTERDAM
 TEL. 020 - 6267543 - FAX: 020 - 6206372

DO YOU
KNOW NOW?

HAVEN'T
THE FANTASY

IN THE
BEDROOM!

SEE THERE'S
A NUMBER OF
ANTAGONICAL
OPPOSITIONS!
WAKEN! BETTER
ON BEFORE THE
WEDDING.

THIS WOULD
PROBABLY BE
EASIER IF YOU
WERE HAVING
ON A FARM.

3840 plaatjes in **24** pagina's:

Longshot Comics #1: The Long and Unlearned
 Life of Roland Gethers door Shane Simmons.
 Episch melodrama met vette grappen.

4 november opent galerie Lambiek haar muren voor **Charles Burns'** favoriete strips, tekeningen en ontwerpen van de afgelopen vijftien jaar. Bij de tentoonstelling verschijnt een speciale zeefdruk, en ook het tweede deel van Burns' Black Hole-comics wordt in de galerie gepresenteerd. Eind januari verhuist de expositie naar het festival van Angoulême.

LIEVE KEES!

3 WEKEN
 WEG,
 EN JE HEBT
 METEEN

De Beste stripwinkel van

en erbuiten!

WEL
 KOM
 THUIS!

...aldus dhr. H. Kolk jongstleden 31 juli te Amsterdam, in afwachting van de thuiskomst van dhr. C. Kousemaker. Tijdens diens welverdiende vakantie riep een representatieve massa striplezers en -vaklieden Kousemakers creatie Strip-antiquariaat/-galerie Lambiek uit tot beste stripwinkel

ter wereld. De Will Eisner Spirit of Comics Retailer Award 1995 (zoals de onderscheiding officieel heet) werd aan Lambiek-medewerker K. Knol uitgereikt op de Comic Con in San Diego, Californië, Amerika's belangrijkste rechtenbeurs op stripgebied. Lambiek ontvangt de prijs vanwege zijn brede kennis van zaken, zijn ruime assortiment met veel aandacht voor vernieuwende tendensen binnen het beeldverhaal en zijn informatieve en educatieve activiteiten richting school, bibliotheek en media.

Via deze weg wil Lambiek alle vrienden en bekenden nog eens hartelijk bedanken voor hun gelukwensen - ook die die het antiquariaat bereikten tijdens Kees Kousemakers afwezigheid, met name van collega's Go Joker, Obelix en Professor Ich-Beverwijk, wethouder voor cultuurzaken Ernst C. Bakker en al die anderen die toevallig net op 17 augustus in de trein de Telegraaf tegenkwamen.

ook Joost Swarte leest de Telegraaf

Felicities van Het Stripschap en de Belangenvereniging Stripspecialisten bleven naar alle waarschijnlijkheid voortsloeg steken in het drukke lokale posterijverkeer.

De Stripschapsprijs 1995 gaat naar, tata taaa, de **Wiroja's!** In 1988 kreeg het trio Robert van der Kroft, Wilbert Pijlbaar en Jan van Die al de Stripschapspenning voor Bijzondere verdiensten. Dat zij nu ook nog eens de oeuvreprijs in de wacht slepen, komt dan ook als een verrassing. Het is evengeod niet minder verdiend.

De Stripschapspenning voor Bijzondere Verdiensten gaat dit jaar naar **Zone 5300**, het blad dat gefinancierd wordt door Robert van der Kroft. Het juryrapport looft het initiatief dat Van der Kroft met het blad heeft getoond en spreekt tevens zijn waardering uit voor het redactionele beleid van **Zone 5300**. Het blad geeft beginnende auteurs de kans hun werk, dat regelmatig van hoge kwaliteit is, te publiceren. De prijs straalt volgens de jury ook zeker op deze auteurs af.

De nominaties voor de Stripschapsprezen voor de beste albums van het jaar zijn zoals ieder jaar weer omstreken. In de categorie 'oorspronkelijk nederlands' is **Maaike's dagboekje** van Maaike Hartjes een gedurfd en verdiende nominatie. De autobiografische humor van deze jonge striptekenaar is verfrissend en hopelijk weet ze door de publiciteit die ze nu krijgt een groter publiek aan zich te binden (zie ook **ZozoLala 80**). Een andere nominatie in deze categorie is voor het tweede deel van **Noortje, Verboden te lezen** (door Jan Steeman en Patty Klein), al jaren de best verteerbare strip uit het meidenblad **Tina**. De overige gegadigden voor de jaarprijs zijn Guido van Driel met **Vis aan de wand** (zie **ZozoLala 79**) en Marnix Rueb met zijn bestseller **Haagse Harrie 1**; **Kap Nahl** (reeds meer dan 80.000 exemplaren verkocht).

In de categorie 'oorspronkelijk buitenlandse' zijn de nominaties wat twijfelachtiger. Genomineerd zijn ondermeer het zesde deel van **Largo Winch: Dutch connection** (sic), het vierde deel van **De Onnoembaren: De schedel van vader Zé** (eveneens sic) en het vijftide deel van de kinderstrip **Alice en Leopold: De dans van de Poko**, door Wozniak en Lapière. Tot slot maakt ook **Zoo van Frank** (zie **ZozoLala 79**) kans op de prijs. De Stripschapsprijs wordt op zondag 21 oktober uitgereikt in het Turkschip in Breda. De overige prijzen (inclusief de prijs voor de beste jeugdstrip van het jaar, die door een kinderjury wordt gekozen) worden uitgereikt op de zondag erna.

HvS

In **ZozoLala 81** vertelde **Wilbert Pijlbaar** dat hij voor twee maanden naar Los Angeles zou gaan om te werken in de pas opgerichte **tekenfilmstudio van Warner Brothers**. Inmiddels is hij weer terug in Nederland. Pijlbaar heeft echter alweer een nieuw contract met de studio getekend om de komende twee jaar te werken aan een Koning Arthur-achtige tekenfilm over ridders en een queeste. „Het is niet mijn favoriete thema,” aldus Pijlbaar, „Maar het is gewoon vreselijk leuk werk om te doen. Warner Brothers is vast van plan de concurrentie aan te gaan met Disney.” Hiertoe is de tekenfilmstudio naarstig talent aan het werven in Europa. Behalve Pijlbaar werken ook de Nederlanders Daan Jippes (ex-Disney) en Piet Kroon voor de nieuwe studio. Bovendien wist Pijlbaar te melden dat de Amerikanen geïnteresseerd zijn in virtueuze striptekenaars als Qwak, Wendling en Frank. Wij zijn benieuwd hoe dit afloopt, zeker nu concurrent Disney ook flink heeft ingeslagen met niemand minder dan Loiset en Conrad, die op freelance-basis voor de tekenfilmstudio van Disney zullen werken.

HvS

Nu we het toch over **Walt Disney** en zijn tekenfilms hebben: in de Verenigde Staten is het concern in opdraak geraakt, nadat enkele godsdienstwaanzinnige organisaties (waaronder de almachtige anti-abortusliga) een verborgen **exsistie boodschap** zeggen te hebben ontdekt in **The Lion King**. Als ergens in het midden van de film het leeuwje Simba aan het stoeien is met zijn vrienden het wrattentwijn en het stokstaartje, dwerflet er een stokwolk op, waarin met veel fantasie de samengevoerde letters S, E en X te lezen zijn. Eerder maakte gelovig Amerika zich al druk over **The Little Mermaid**, waarin een priester met een bobbel in zijn broek het hemelkundig zou voltrekken tussen Ariel en de prins. Wij raken niet uitgelachen.

HvS

Scheur uw kleren en bestrooi uw hoofd met as! **Soeperman** is diep in coma. De redactie van **SjoSj** heeft een punt gezet achter de serie. Over de tekeningen van René Uilenbroek was men nog steeds enthousiast, maar de scenario's van Willem Ritstier vielen in minder goede aarde. Bovendien lukte het de scenarist niet in de marge van vier pagina's te blijven. Omdat René er niet voor voelde om met een andere tekstschrijver voor **Soeperman** in zee te gaan, lijkt de superheld definitief uit het blad verdwenen. Daarmee valt het doek voor een strip die de beste tekenaar van humoristische strips in ons taalgebied in staat stelde zijn virtuositeit te etaleren.

JN

De **Bronzen Adhemar**, voorheen de Strippedprijs, is dit jaar gewonnen door **Dirk Stallaert**. Stallaert heeft inmiddels drie albums van **Nino** op zijn naam staan (scenario Hec Leemans) en is assistent van Marc Sleen, wiens klassieker **Nero** hij tekent. De tweejaarlijkse prijs zal tijdens de Strippeddagen in Turnhout op 9 en 10 december aan hem worden overhandigd.

HvS

(advertentie)

**STICHTING ZET.EL PRESENTEERT
HET NIEUWE ALBUM VAN
BEREND J. VONK**

*In de val, Jeanette
en andere verhalen*

verkrijgbaar vanaf medio oktober
voor slechts 8 gulden 50 of BF 160
bij de betere stripwinkels
(ISBN 90 - 72093 - 07 - 0)

Les extras de **Mézères** is een tachtig pagina's tellend boek in een liggend formaat, dat allerlei losse illustraties bevat van de tekenaar van **Ravian**. Het boek is goed gevuld met promotietekeningen en schetsen voor **Ravian** zelf, reclamewerk, losstaande SF-illustraties en storyboards voor films in het fantasy-genre. Voor (omgerekend) nog geen f 40,00 is dit boek een must voor elke **Ravian**-fan.

PvG

Stripliefhebbers in de lage landen kunnen al jaren weinig anders doen, dan likkebaardend toezien hoeveel moois er wel niet in het Frans verschijnt, in de wetenschap dat veel daarvan hier niet of pas veel later uit zal komen. Zo verscheen onlangs in het Frans *Pondicherry, filiation fatale*, het maar liefst 76 platen tellende achste deel in de reeks *Stefan door Ceppi*. Aangezien Ceppi uitgeverij Casterman heeft verruild voor Les Humanoïdes Associées, is een Nederlandse vertaling nog onzeker. Wel vertaald is *In de maalstroom van het leven*, het zesde deel van *Kogaratsu*. In het Frans levert Dupuis er echter gratis een klein boekje bij over het leven van en de legendevorming rond een ronin, met illustraties in kleur door *Michetz*. Tenslotte bevat de eerste druk van het vierde deel van *Patje van het Groenewoud*, *Charles* geheten, een - eveneens gratis - schetsboekje van zestien pagina's op album-formaat, vol met potloodschetsen en voorstudies van de hand van tekenaar *Plessix*.

PVG

Gründlich is de juiste benaming voor het boek *Comics zwischen Zeitgeschehen und Politik*, dat verscheen onder redactie van T. Hausmanninger en H.J. Kagemann (ISBN 3-89019-331-5, f 45,00). Het eerste gedeelte valt waarschijnlijk alleen voor liefhebbers van de Duitse taal te ontcijferen. In deze bijdrage probeert Thomas Hausmanninger aan te tonen dat triviale visuele media (strips, film en video) wel degelijk invloed kunnen hebben op de politieke bewustwording van hun publiek. Ondanks deze complexe start, biedt de studie genoeg informatie voor de in politiek en strips geïnteresseerde lezer. In deel twee geeft *Sigurd gegen die Nazi's* een beeld van de heroïsche verhalen van Hansrudi Wäscher en de 'politiek' die hij daarin verkondigt. Verder een artikel over de politieke betrokkenheid van Micky Mouse en de 'klare lijnen, donkere dromen' van de Frans-Belgische strips. Daarin worden *Kuifje in Afrika*, *Bruno Brazil* en zelfs *Blake en Mortimer* onder de loep genomen. Tenslotte geeft het artikel van Gerd Lettkemann een

In memoriam Hugo Pratt (1927-1995)

Zondag 20 augustus jongstleden is Hugo Pratt van ons heengegaan. De schepper van vele legendarische strippersonages is 68 jaar geworden. Pratt laat een prachtig oeuvre na, dat vele generaties stripmakers heeft beïnvloed en dat zeker nog vele generaties zal blijven doen. Zijn sobere, slordig ogende tekenstijl is het meest bekend van de omzwervingen van de stoïcijnse en tegelijkertijd zo menselijke zeeman met de onafscheidelijke grijns. Corto Maltese is echter al lang niet meer alleen de hoofdpersoon uit een avonturenstrip; hij leeft al jaren een eigen leven, omdat de lezers van Pratts verhalen deze figuur in het hart hebben gesloten. Corto is niet alleen een avonturier, Corto is een man van wie ieder jongetje droomt het ooit te worden en bij wie iedere volwassene mijmert over de gemiste kansen in zijn leven. Corto, en daarmee Pratt, verspoont juist een deel van onszelf.

Hugo Pratt brengt zijn kinderjaren in Venetië door, waarna hij op tienjarige leeftijd met zijn vader vertrekt naar Abessinië (het huidige Ethiopië). In 1944 keert hij terug naar Italië. Na de oorlog wijdt hij zich daar aan het tekenen van strips. In 1945 wordt zijn eerste strip gepubliceerd: *Schoppennaas*. Samen met enkele collega's vormt hij de zogenoemde Groep van Venetië, met als doel op Amerikaanse leest geschoelde comics te maken met bewerkingen van klassieke jeugdboeken. In 1949 vertrekt de groep naar Argentinië op initiatief van een uitgever aldaar. Pratt creëert er een groot aantal reeksen, publiceert er duizenden pagina's en geeft er samen met ondermeer Alberto Breccia les aan de grafische academie. In 1962 keert hij terug naar Italië, waar hij zijn tijd verdeelt tussen het maken van illustraties voor kinderboeken en strips.

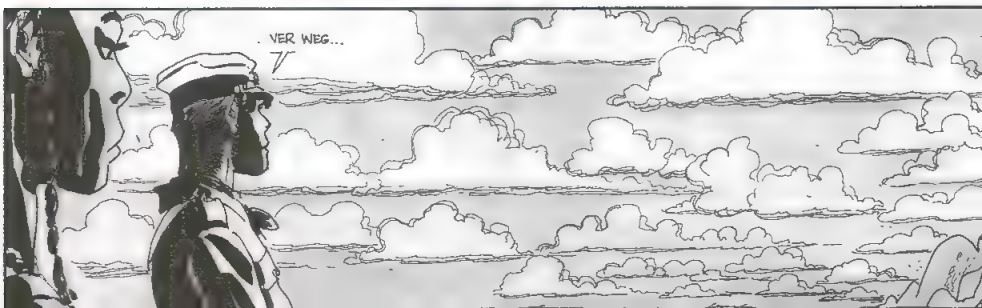
Vanaf 1967 verschijnen de eerste pagina's van *De ballade van de zilte zee*. Corto Maltese is geboren. Al snel groeien de avonturen van deze onalledaagse held uit tot een mythe. In totaal verschijnen er sinds het eind van de jaren '70 twaalf albums in het Nederlands, waarin zijn omzwervingen worden beschreven in langere romanvorm of in bundeling van meerdere, korte verhalen. De *Corto*-reeks herbergt klassiekers als *In het teken van de Steenbok*, *Corto altijd maar verder*, *De Ethiopiërs* en *Corto in Siberië*. Naast de verhalen over Corto Maltese gooit Pratt hoge ogen met zijn strips over *De Woestijnschorpioenen*, waarin de belevenissen van de cynische soldaat Koinisky in het Afrika tijdens de Tweede

Wereldoorlog worden verteld. In totaal maakt Pratt vier albums over deze gedreven held. Naast deze series zijn er in het Nederlands bij veel verschillende uitgeverijen tientallen, losstaande albums van hem verschenen. Pratt schiep onvergetelijke albums als *De macumba van Gringo*, *Ten westen van Eden* en *Fort Wheeling*. Wat het werk van Pratt zo uniek maakt, is de durf van de auteur om avonturenverhalen te vertellen met pagina's vol dialogen, de zorg voor de karakterontwikkeling van zijn personages en zijn veelnavigeelde tekenstijl, waarin meer gesuggereerd wordt dan er te zien is en waarin geen plaats is voor grijntinten. Pratt wist zijn lezers te prikkelen door te verhalen over exotische oorden en onvervulde verlangens. Als geen ander wist hij het gevoel van zijn lezerspubliek te bespelen.

Ondanks zijn veel geprezen zwart-witstijl liet Pratt herhaaldelijk weten veel liever in kleur te werken. Dat hij inderdaad kan toveren met kleur, bewijzen zijn talloze aquarellen. Het lijkt alsof hij sterk verdunde waterverf op het papier heeft gesmeten, maar het resultaat is iedere keer weer prachtig.

In 1983 verschijnt in Italië het maandblad *Corto Maltese*, waarvoor Pratt de reeks *Cato Zulu* maakt. In Frankrijk verschijnt van 1985 tot en met 1989 het driemaandelijks blad *Corto*. De sterstatus van de held van Hugo Pratt is hiermee voorgoed bevestigd.

Naast zijn eigen stripactiviteiten schrijft de inmiddels in Zwitserland wonende Italiaan ook scenario's voor Milo Manara. Uit hun samenwerking komen de tweedelige serie *Indian Summer* en *El Gaucho* voort. Kort voor Pratts dood verschijnt zijn hommage aan de Franse schrijver/avonturier Antoine de Saint-Exupéry. Gelukkig voor de vele liefhebbers is dit niet het laatste werk, dat ze van de grootmeester onder ogen zullen krijgen. Begin volgend jaar verschijnt nog een heruitgave van *Fort Wheeling*, aangevuld met veertig onuitgegeven pagina's. Ook zal dan het album *Morgan* verschijnen, Pratts laatste werk, dat zich afspeelt in het Venetië van net na de Tweede Wereldoorlog. Pratt rondde deze strip vlak voor zijn dood af. De auteur was al geruime tijd ernstig ziek. Zijn dood laat een grote leegte na. Corto zou veelzeggend grijnzen bij een dergelijk, zoetsappig cliché, maar Pratt en zijn creaties leven voor altijd in onze harten voort.

chronologisch overzicht van de Oostduitse strip *Digedags* van 1955 tot 1964. Een strip in dienst van de politiek, kan die een ontwikkeling doormaken? Zo ja, hoe pakt de stripmaker dat aan zonder z'n geloofwaardigheid te verliezen?

KvW

Als alles volgens schema is verlopen, ligt vanaf het verschijnen van deze *ZozoLala* ook het nieuwste boekje van **Marcel Ruijters** in de winkels. Samen met **Chris Crieleard** creëerde hij het duo Schnuck! the one-legged Swiss punkette en Ötzi the iceman. Hun bizarre avonturen zijn te lezen in de comic *Escape from the solartempel*, die je voor 7 gulden 50 in je bezit kunt krijgen. Een aanrader voor underground-fans met humor. Overigens kunnen de liefhebbers van het werk van

"IK WIL NIEMAND BELSPOEGEN, MAAR IK BEN ECHT EEN ONTZEITEND ZONNE FANBOOS"

Ruijters met nog meer boekjes hun hart ophalen. De auteur maakte ooit met enkele collega-tekenaars het prentenboekje **Thank God It's ugly**. Niet alleen is dit werkje nu herdrukt, ook is er inmiddels een tweede deel verschenen. Hierin onder andere werk van Mike Diana, Mat Giesen en Jacob Klemencic. Beide deeltjes zijn, indien niet voorradig bij je lokale stripdealer, te bestellen bij uitgeverij Monguzzi, Pastoor Jacobsstraat 6, 6133 AM, Sittard. En of dit allemaal nog niet genoeg is, verschijnt er bij de Canadese uitgeverij Mille Putois ook nog eens een boekje van Ruijters, getiteld **A jest of nature**. Het boekje verschijnt in een serie, waarin eerder al werk verscheen van Julie Doucet en Stephane Blanquet. De prijs is ons nog niet bekend, wel dat het in Nederland verspreid zal worden door Het Raadsel.

HvS

De achtste dag van **Daniel Torres** krijgt een vervolg. De eerste afleveringen voor het tweede, gelijknamige album worden momenteel voorgepubl ceerd in (*A Suivre*).

PvG

Het is rustig aan het **SjoSj!**-front. De komende nummers kennen hun vaste rubrieken en de lopende serie gaan door. Nummer 21 is het nummer voor Breda. Naast het onvermijdelijke handtekeningenboekje (met een omslag van Mars en zelfportretten van alle tekonaars) wordt er aandacht besteed aan de lauweren van de Wiroja's.

Voor de verrassingen zorgt Martin Lodewijk. In nummer 22 staat een *Storm*-aflevering waarin alleen de figuren door Don Lawrence zijn getekend. De achtergronden zijn een zich repeterende(!) afbeelding verzorgd door de computer. Alsof dat nog niet genoeg is, heeft Lodewijk ook nog *Storm* in 3D bedacht. Hoe dat eruit ziet, valt te bezien in **SjoSj!** 23.

JN

HA HA SUKKELS!
WE ZULLEN VOOR EENS &
ALTIJD EENS WAT RUIMTE
IN ONS BLAADJE KREËREN!
BUKKEN!!

De oproep in ons vorige nummer om mee te puzzelen met Andreas leverde het niet onaardige aantal van zeven reacties op. Gelukkig hebben jullie je niet laten ontmoedigen door het feit dat Andreas' tekening iets te donker was afgedrukt. Ook de wetenschap dat Andreas de tekening met behulp van een loep maakte, wakkerde jullie puzzeldrift enkel aan. Nu niet langer er omheen gedraaid: de winnaar van de **Terugkeer van Cromwell Stone-prijsvraag** is... T.D.J. van Miert uit Rotterdam. Maar liefst vijftien juiste verwijzingen wist T.D.J. te ontcijferen. Zodra *De terugkeer* in de winkels ligt, mag hij/zij de luxe editie tegemoet zien. De overige inzenders wisten elk toch nog minimaal vijf goede verwijzingen te noemen. Om jullie een indruk te geven waartoe zo'n zoekplaatje van Andreas kan leiden, volgt nu een overzicht van alle juiste, duidelijke en minder duidelijke, verwijzingen die de deelnemers erin ontwaarden. Omdat de ruimte ontbreekt om de tekening nogmaals af te drukken, vermelden we haar in vieren.

Zo zien we linksboven in de tekening: de lift van Gustave Eiffel in Lissabon.

Rechtsboven: Keltisch kruis (zie *De grot der herinnering*). Het teken van de artist formerly known as Prince, het logo van uitgeverij Blitz/uitgeverij Delcourt, het omslag van *Watchmen*.

Rechts onder: het logo van Sherpa's K2-rooks, de Atlantis-uitfit o.a. bekend uit *Fragmenten*, de comic over de avonturen van Capricornus, Corentin met zijn tiger/Calvin met zijn Hobbes, figuur uit Moebius' *Edena-cyclis*.

Links onder: dokter Pequadet uit *Terugkeer*, de bollen uit de proloog van *Capricornus*, de openingsplaat van *X-20*, een portret van Rork, omslag van *Kuifje*: *De geheimzinnige ster*, de tekens uit het ruimteschip in *De afdaling*, de cyborg Brareaos met zijn kenmerkende mechanische ezelsoeren uit Masamune Shirows manga *Applesseed*, het *Twin Peaks*-logo met vermelding van de 51201 inwoners van het plaatsje, het logo van uitgeverij Dark Horse, boek met rugtekst *Macbeth* naar Shakespeare, de signatuur van Andreas (A.).

Met dank aan T.D.J., Koen, Henk, Evert, Alex, Jurgen en Peter voor hun bijdragen.

Nieuws van het zuidelijke stripfront. **Hausman** en **Dubois** zijn bezig aan een nieuwe strip, getiteld *Le prince des écuries*, die zich afspeelt in het Duitsland van de renaissance. Uitgeverij Glénat kondigt een herdruk aan in het Frans van **Hilaire's Frommeltje en Viola**. Eerder verschenen deze albums bij Dupuis. Het hopen is nu op een Nederlandstalige editie. Het vierde deel van deze prachtige serie, *La ville de tous les jours*, is namelijk nooit in het Nederlands verschenen. Aan Glénat de kans dit onrecht goed te maken.

Verron is gestopt met zijn strip *De Maltzeur*. Momenteel werkt hij met Yann aan een nieuwe serie voor Le Lombard. Da werklit is *Le père Odillon*. Het eerste deel moet eind dit jaar verschijnen. Ook het nieuwste album van **Cosey** is voor eind dit jaar gepland. Het heet *Joyeux Noël, Miss Universe* en zal worden ondergebracht in de collectie Vrije Vlucht van Dupuis. Tot slot hebben **Rosinski** en **Dufaux** een vervolg aangekondigd op *De klaagzang van de verloren gewesten*. Maar liefst drie delen willen ze nog maken. Wij vrezen het ergste.

HvS

Volgend jaar staat in de tekenen van de **honderdste verjaardag van de strip**. Als het aan het Belgisch Centrum voor het Beeldverhaal ligt, kan niemand in 1996 meer om het jarige medium heen. Wat er precies staat te gebeuren, horen jullie nog uitgebreid van ons. Op dit moment is er reeds enig rumoer rond die honderdste geboortedag. Hoe kan het dat de honderdste verjaardag van de strip ná die van de film komt? Inspiratoren sommige vroege filmmakers hun werk niet op de strips van hun tijd? Alain Bayrand van het Franstalige stripinformatieblad *Pressibus* sprak er in een pamflet schande van dat het B.C.B. Richard Outcaults *Yellow Kid* uit 1896 als de eerste strip ziet. Heeft het B.C.B. dan geen benul van de Europese voorgangers van Outcault? Vertelden mensen als Rodolphe Topfner, Wilhelm Busch en Caran d'Ache niet reeds decennia eerder verhalen door middel van een reeks beelden, soms voorzien van tekst, die ze in drukvorm verspreidden? Gevraagd om een reactie, erkent Jean Aquiver van het B.C.B. ruiterlijk dat er discussie mogelijk is over de exacte ontstaansdatum van de strip. Onenigheid daarover is niet te vermijden, net als op die honderdste verjaardag van de film het een en ander aan te merken valt. Het grote succes van de ballonstrip *Yellow Kid* honderd jaar geleden is volgens Aquiver niet meer dan een mooie kapstok om het beeldverhaal op zo groot mogelijke schaal te promoten. Een expositie van het werk van Topfner staat volgend jaar daarom gewoon op het programma. Wie verder het naadje van de kous wil weten, kan dat najaar naar het symposium rond de uitvinders van het beeldverhaal aan de Brusselse universiteit. Verplichte kost voor de mensen van het B.C.B., lijkt ons.

Met zijn alfabetiseringsmethode voor volwassenen heeft de onderwijsschiedende Paolo Freire grote invloed uitgeoefend in zijn geboorteland Brazilië. Na een militaire coup vluchtte hij naar Chili, waar hij onder Allende zijn lesmethode vervolgde. Met behulp van strips leerde Freire duizenden in Latijns-Amerika lezen. Inachtig de 'methode-Freire' gebruikte de toenmalige linkse regering in Nicaragua bijvoorbeeld strips bij de gezondheidseducatie. Gezien deze voorgeschiedenis van de Zuidamerikaanse strip, is het verklaarbaar dat het beeldverhaal, meer dan in het Westen, verankerd is in opvoedkundige circuits: van alfabetisering tot seksuele voorlichting en politieke bewustwording.

Comics and Cartoons in Latineamerika (ISBN 3-89010-273-4, f 45,00) geeft een overzicht van de Amerikaanse strip en zijn culturele invloed op de zuidelijke burens van de Verenigde Staten. Met de produktie van eigen comics proberen de Latijnse stripmakers de invloed van de Amerikaanse pulp te verminderen. Verder gebruiken zij hun beeldtaal om maatschappijkritiek mee uit te oefenen. Onder redactie van Jürgen Kegelmann bieden acht publicisten een goed en rijk geïllustreerd overzicht van de strip in Latijns-Amerika. Kv

atiïnsamerikaanse satire door Carlin

VOOR 65% PROVISIE
BESCHERM IK ELKE TEE.

Meer priزنjennuws: de gemeente Breda reikt dit jaar voor de tweede keer de **Prijs van Breda** uit, de aanmoedigingsprijs voor aankomende stripmakers van wie nog weinig is gepubliceerd. De winnaar is dit keer **Jeroen de Lijler**, de auteur van *Eefje Wentelteefje* (zie ook *Zozol.aa* 81). De gelukkige mag door zijn uitverkiezing tweedezind gulden op zijn bankrekening bijschrijven. Dat is nog eens wat anders dan een lelijk plastic met bijbehorende oorkonde. Jeroen, gefeliciteerd!

HvS

HvS

Na de feestvreugde over het winnen van de Stripschepening van dit jaar, is de redactie van **Zone 5300** weer onverdroten aan het werk gegaan om het oktobernummer in elkaar te draaien. In dat nummer ondermeer een strip van Benno Vranken, getiteld *De kustbewoners*. Daarnaast een lang verhaal van Zookie, werk van Bert van der Meijl, Olle Berg en Gummahb. Deze laatste schreef ook het scenario van een strip die van plaatjes werd voorzien door Ivo van Leeuwen (overigens geen familie van elkaar). Het novembruernummer wordt een special over het **voormalig Joegoslavië**. De redactie doet de lezers ongetwijfeld een groot plezier met een artikel, waarin de problematiek, de verschillende strijdende partijen en de ontstaansgeschiedenis van het conflict uit

KvW

O U D E N U M M E R S

38 DE OVERLEVENDE (KRISTJEN ANGOULEME, DORP IN DE RIVIER (24 PAG.) 39 SAMBER, YSLAIRE, DORP IN DE RIVIER (24 PAG.) 40 ERIC HEUVEL, STRIPKRIETIK, BLUTZ, KAMAGURKA (24 PAG.) 41 VITTORIO GIARDINO, GRENOBLE 1989, MOEBIUS (20 PAG.) 50 FRANÇOIS BOURGEOIS, LITTLE NEMO, STRYPTOGRAM, AKTUELE INFORMATIE OVER STRIPTEEKNAARS, FELICITATIETKENINGEN EN -STRIPS VAN 15 TEKENAARS (40 PAG.) 51 DAVE MCKEAN (20 PAG.) 53 JOSÉ MUNOZ, OPLOSSINGEN STRYPTOGRAM (20 PAG.) 54 JEAN-CLAUDE SERVAIS, RAGEBOL, EVA DAM (20 PAG.) 55 TORRES, NIEUWAARSKAARTEN (20 PAG.) 56 PAUL TENG, HARD GEKOOKT, ANGOULEME '91 (20 PAG.) 57 AKIRA, FRANSE VERZAMELABUMS, LIAN ONG (20 PAG.) 58 REGIS LOUËL, THIAS SCHULTHEISS (16 PAG.) 61 CHRISTIAN ROSSI, WESKAARTEN, TRADE PAPERBACKS (20 PAG.) 62 EEN KLEINE MC BLAM AIVES, STRIPDAGEN HAARLEM, EDMOND BAUDINO, RIVIÈRE II, ANGOULEME '92, TORENS VAN SCHEMERWOEG (32 P.) 63 HANS KRESSE, LEZERSENQUETE I, ERIC HEUVEL (24 PAG.) 64 ALOYS OOSTERWIJK, ALBERTO BRECCIA, MARCO VENTURA, DAVID LITTLETON, MOEBIUS, DIRK STALLAERT, LOGOKWIK LEZERSENQUETE: UITGEEVERIJ (24 PAG.) 67 ERIC HEUVEL (16 PAG.) 69 VROUWEN EN STRIPS, STRIPGESCHIEDENIS JAREN '30, '40 EN '50 (20 PAG.) 71 DICK MATEI, STRIPGESCHIEDENIS JAREN '80 TOT NU (24 PAG.) 72 TARDI, THE SANDMAN, DON LAWRENCE (16 PAG.) 73 BERT

VROUW VAN DE TOVENAAR (40 PAG.) 78 INKHOUD: ...
...
... OPLOSSING STRIPTOEGRAM (24 PAG.) 79 MARTIN LOEWIJK, SIGNED BY WAR, BERE
PAG.) 79 FRANK, ULLI BÜRER, GUIDO VAN DRIETOP (20 PAG.) 80 VITTORIO GIARDINO, PETER BAGGE, MAAIKE HARTJE
PLESSIX (24 PAG.) 81 HERMANN, JEROEN DE LEIJER, DE WIROJA'S, MARK BEYER (28 PAG.) 82 ANDREAS, RORK, STRIP "X-20",
CYRILLUS CHRIS BERG (40 PAG.)

ALLE NOG LEVERBARE OUDE NUMMERS VAN ZOZOLALA KOSTEN f 4,00/BF 75 PER STUK. OOK NOG LEVERBAAR IS ZOZOLALA
KLASSIEK II, EEN HERDRUK VAN DE NUMMERS 13 T/M 24 (f 37,50/BF 680). BESTELLEN IS ALLEEN MOGELIJK DOOR OVERMAKING
VAN HET TOTAALBEDRAG OP POSTBANK GIRO 3253937 (NEDERLAND) OF POSTGIROREKENING 000-1648405-84 (BELGIË). TEN NAME
VAN STICHTING ZET.EL TE TILBURG. ONDER VERMELDING VAN DE GEWENSTE ARTIKELEN EN JE EIGEN ADRES.

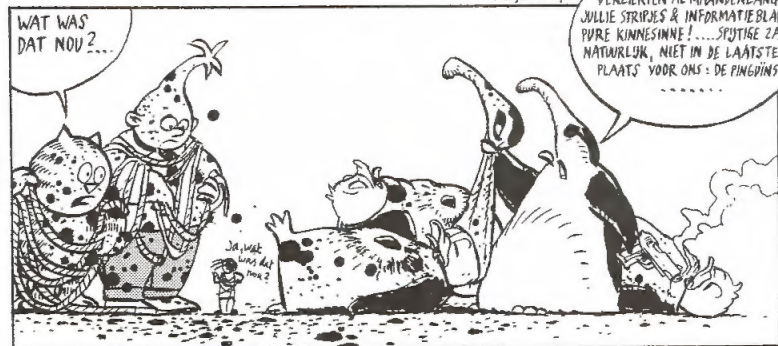
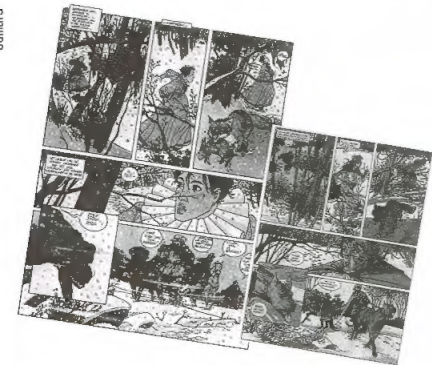
de doeken worden gedaan. Verplichte kost dus voor iedereen die beweert het nieuws aldaar al lang niet meer te volgen, omdat hij of zij de draad kwijt zou zijn. Daarnaast zullen strips gepubliceerd worden van de Servische auteurs Aleksander Zograf (bekend uit *Signed by war*) en Wostok. De laatste maakte volgens de redactie een Kafkaïens, nachtmerrie-achtig verhaal, dat is ontstaan tijdens de verschrikkelijke oorlog in zijn land.

HvS

Wer ist Carl Barks? Behalve Barks zelf komt zijn D.D. oftewel Donald Duck in alle mogelijke vormen aan bod. In kleur, zwart-wit en zowaar op Centerfold-formaat. Kunst is het, pure expressie volgens Gottfried Helnwein en dat is de reden dat hij de tekst verzorgde. Helnwein, een van oorsprong Oostenrijkse kunstenaar, hecht groot belang aan kunstuitingen als rockmuziek, film en strips. Hij ziet Donald Duck als een van z'n leermeesters. De illustraties zijn natuurlijk van de Duck-Meester himself. Voor f 85,00 zijn de 293 pagina's te koop. (ISBN 3-81185-341-4).

KvW

Naast de recensie, elders in dit nummer, van het eerste deel van **Wuivende veder**, ook in deze rubriek aandacht voor deze strip van Julliard en Cothias. In *Wuivende veder* vlucht Ariane de Troil te voet door een besneeuwd bos, net als haar moeder jaren daarvoor. Julliard heeft deze synchroniteit grafisch benadrukt door de plaatindeling en de tekeningen van de vlucht van Ariane zoveel mogelijk overeen te laten komen met die van haar moeder. Vergelijk pagina vier van het eerste deel van *De zeven levens van de sperwer* maar eens met pagina twintig van het eerste deel van *Wuivende veder*. Dit laatste album heeft ook de *Kuifje*-fanaten iets te bieden: op pagina 45 zitten de voorvaders van onze reporter en zijn vriende vriend aan tafel in een 17e-eeuwse zeemanskroeg. Pvd

Op 21 en 22 oktober is het weer zover. Dan kan iedereen die het niet erg vindt zich in een benauwde hal een weg te wurmen tussen massa's verzameloedende mannen met baarden en jengelige jongetjes, terecht in het **Turfschip in Breda** voor de jaarlijkse **Strippedagen**. Traditiegetrouw struikel je er weer over gewiekste handelaren, die grotereels hetzelfde verkopen, en signerende striptekenaars, waarvan sommigen er duidelijk geen zin in hebben. Wie er van deze laatste groep allemaal aanwezig zullen zijn, was bij het ter perse gaan van deze *ZozoLala* nog niet bekend. Wat we wel zeker weten, is dat **Berend Vonk** in de *ZozoLala-stand* een krabbeltje zal zetten in ieder exemplaar van zijn nieuwe album *In de val*, *Jeanette* dat wordt verkocht. Ook weten we dat het uitgeverij Sherpa gelukt is **Andreas** in Breda te krijgen. Daarnaast staat volgens de organisatie de komst van enkele comic-tekenaars vast: Joe Quesada, Jimmy Palmiotti en Klaus Janson. En verder zal de Nederlandse stripscene ongetwijfeld weer ruim vertegenwoordigd zijn met mensen als (onder voorbehoud) Hanco Kolk, Peter de Wit, Henk Kuijpers, Martin Lodewijk en Stripschapsprjswinnaars de Wiroja's.

Natuurlijk zijn er ook weer de nodige exposities te zien, waaronder een over het werk van Pieter Kuhn en een over het gebruik van stripfiguren in reclame. De zaal is open van 10.00 tot 17.00 uur en het kost je een tientje om binnen te komen (personen onder de 1 meter 50 betalen de helft). Verder kunnen onze **Belgische lezers** een **busreis** boeken naar deze ieder jaar weer drukker bezochte stripreis. En dit voor slechts 475 franc (inclusief entree). Geïnteresseerden bellen met 't Vlaams Stripcentrum in Wilrijk, telefoonnummer: 03-8274426 of 03-8273110.

In het **Brussels stripmuseum** heeft het Belgisch Centrum voor het Beeldverhaal (B.C.B.) voor de komende tijd weer de nodige exposities georganiseerd. Zo loopt er van 3 oktober tot 7 januari volgend jaar een tentoonstelling over de Italiaanse tekenaar **Andrea Pazienza**. Ook is er van 7 november tot 21 december de expositie **The road to Maus by Art Spiegelman** te bezichtigen. Op deze expositie is van alles over de ontstaansgeschiedenis van deze meesterlijke strip te zien. Het museum is te vinden aan de Zandstraat 20 in de Belgische hoofdstad.

Turnhout staat 9 en 10 december a.s. weer helemaal in het teken van de **Strippedagen**. Centrum van alle activiteiten is dat weekinde gebouw **De Warande** aan de Warandestraat 42. Er zijn veel exposities gepland, onder andere in de kelder van De Warande, waar onbekend "small press" talent zich presenteert. De strips van een honderdtal van deze mensen, waaronder Dave Mazuchelli, Gumbah en Marcel Ruitjers, zullen ook te vinden zijn in het driehonderd pagina's tellende overzichtsbok **Formalino**, dat tijdens de Strippedagen gepresenteerd wordt. Ook staat de expositie rond Bronzen Adhemar-winnaar **Dirk Stallaert** reeds vast. Deze zal aanwezig zijn om te signeren, evenals onder andere William Vance, Don Lawrence, Marc Sleen en Paul Geerts. *Suske & Wiske*-liefhebbers kunnen in Turnhout terecht voor de speciale uitgave van *De vonkende vuurman*, die verschijnt in de gelimiteerde - nou ja - oplage van 5.000 exemplaren. Meer informatie bij Tistjen Dop: 014 - 42 88 29.

EINDE

WALT DISNEY
VERONTSCHULDIGT ZICH
VOOR DE ONNODIG
VEROORZAakte SCHADE
GEMAAKT AAN DIT BLAD
EN DE DAARIN VOORKOMENDE
STRIPS

VOLGENDE KEER:
**THE RETURN OF
THE PINGVINS!**

STRIPVOORSPELDING

De te verschijnen albums zijn gerangschikt naar de door de uitgever opgegeven verschijningsdata. In werkelijkheid verschijnen ze echter vaak later. Achter elk album staat de prijs in Hfl./Bf. Het cursieve commentaar is van de ZozoLala-redactie.

Te verschijnen in oktober

ADLER 5: Black Bounty (Sterne) Le Lombard; 9,95.
ALEXIS 1: Het onverwachte (Jaradin/Delaney) Lefrancq; 9,95.
ALEXIS 2: De adem van de draak (Jaradin/Delaney) Lefrancq; 9,95.
ALEXIS 3: Kay-Siang (Jaradin/Delaney) Lefrancq; 9,95.
BAARD EN KALE 43: De rijke oude vrouwjes (Sikorski/Lapière) Dupuis; 8,95.
BAKELANDT 67: Het monster van Brugge (Leemans) Standaard; 7,95/140.
BRUCE BULLET 1: De geheimzinnige storing (Kooyman) De Vrijbuiters; 8,95.
BUTTON MAN 2: Doodlopende weg (Ranson/Wagner) Arboris; 9,95/195.
CANARDO 2: De goot van de wanhoop (Sokal) Casterman; 15,95/295.
THEODOOR CLESTERS 9: Het audientieterras (LeGall) Dupuis; 17,50.
AGATHA CHRISTIE 3: Dood op de Nijl (Miniac/Rivière) Lefrancq; 9,95.
ROBERT CRUMB - WRITING FOR FOOD (Crumb). Oog & Blik; 29,95/599, hc. *Crumb's culinaire schetsboek, jawel.*

KIEKEBOE 67: Het geslacht Kinkel (Merho) Standaard; 6,95/130.
KLAUWEN VAN HET MOERAS 3: Valk-Arm (Ambievert/Corbeyen) Lefrancq; 9,95.
HET LAND VAN LANGVERGETEN 7: De stem van de meesters (Herenguel/Makyo) Big Balloon; 29,95/550 hc.
MAUS 1 (Spiegelman) Oog & Blik; 29,95/599. *Herdruk.*
BOB MORANE KLASSIEK 12: De vijand onder zee (Forton/Vernes) Lefrancq; 9,95.
DE NACHT VAN DE WITTE MAAGDEN (Sels/Renaud) De Vrijbuiters; 8,95. *Heren, maak uw gulp maar vast los.*
NOORTJE 3: Hij houdt van me... (Klein/Steeman) Geïllustreerde Pers; 7,95.
OP ZOEK NAAR DE TIJDVOGEL 4: Het ei van de duisternis (Loisel/LeTendre) Dargaud; 11,25. *Herdruk.*
RIK RINGERS 55: Wie is er bang voor Hitchhooch? (Tibet/Duchâteau) Le Lombard; 8,95. *Wij zijn enkel bang voor Tibet en Duchâteau.*
ROBBOEDS ALBUM 218: Dupuis; 19,50.
ROBBER 1 (Uderzo/Charlier) Lefrancq; 29,95 hc.
ROODBAARD 28: Strijd om Schilpadeiland (Gaty/Ollivier) Big Balloon; 9,95/199.
RODIE COORTJES 10 (Di Sano) De Boemerang; 9,95.
SAMSON EN GERT 7: De komst van Sinterklaas; BMG Group; 7,95.
SARAJEVO TANGO (Hermann) Dupuis; 25,00.
STAMGASTEN 30: Land Productions; 8,95.

DAGBOEK VAN EEN BOS 3: Koffie met melk 1 (Servais) Dupuis; 17,50.
DIRK EN DESIRÉE 3: Dirk en Desirée in 3D (De Kort) Big Balloon; 14,95/300.
DROPSIE AVENUE 2 (Eisner) Arboris; 19,90/395.
DONALD DUCK POCKET 31: Een witte kerst; Geïllustreerde Pers; 7,50.
DE DUISTERE STEDEN: Brüssel (Schulten/Peeters) Casterman; 42,90/795. *Herdruk.*
DE FAMILIE ALGOED 1 (Matena) De Vrijbuiters; 9,95.
HET GROTE SCHANDAAL 3: San Francisco (Godard/Ribera) Dargaud; 9,50.
HAGAR ALBUM 2 (Browne) De Vrijbuiters; 12,50.
ROBIN HOED 4: Ver van Tirol (Turk/De Groot) Le Lombard; 8,95. *Herdruk.*
SHERLOCK HOLMES: Een studie in rood (Ricard/Longaron) P & T Production; 9,95.
HET HUIS WAAR DE BOMEN DROMEN (Comès) Casterman; 24,25/450.
DE JEUGD VAN JOHN DIFOOL (Janjetov/Jodorowsky) Big Balloon; 29,95/550.
KAPITEIN ROB COMPLEET (Kuhn) De Vrijheid; 99,00. *Deze luxe herdruk van alle avonturen van Kapitein Rob is alleen bij voorintekening (op alle 21 banden!) te verkrijgen.*
KATAMAROM 27: De schipbreukelingen van de Chastang (Gos/Walt) Dupuis; 8,95.
KATOEN EN PINBAL 1: Achter het nieuws (Swarte) Oog & Blik; 19,95/399, hc.

STEFAN 9: Stoorzender (Laudec/Cauvin) Dupuis; 8,95.
ABRAHAM STONE 3: Revolutie! (Kubert) Arboris; 9,95/195.
STRIPSPOTTERS 4 (Brunel) Arboris; 9,95/195.
TRISTAN: De veroveraars van de zon (Pissone/Comen) Dargaud; 9,50.
UIT LIEFDE VOOR DE KUNST: De koninklijke comédie (Bébé/LeTendre/Rey) Dargaud; 11,25.
DE VROUW VAN MIJN DROMEN (Walthéry) P & T Productions; 9,95. *Herdruk.*
WAT 'N KLOEDAG 3: Bloedworst en blauwe bonen (Carpentier) Arboris; 9,95.
DE IJSDEREN (Tardi) Casterman; 110,00/1995. *Luxe herdruk.*

Te verschijnen in november

ADAM EN EVA 1: Eva en Adam (Bercovici/De Jager) Big Balloon; 12,95/260.
AGENT 217 17: Wit van kip (Kox/Cauvin) Dupuis; 8,95.
ALIOT 1: Het kind der duisternis (De la Fuente/Jodorowsky) Dargaud; 9,50.
AMIANTE 3: Het labyrint van de vale maan; Talent; 16,50.
BIEBEL: Zo beter? (Legendre) Standaard; 80/1495 luxe. *Verschijnt in zwart-wit op groot formaat.*
BIEBEL PAPERBACK 2: Op het goede spoor (Legendre) Standaard; 8,95/160.
HARRY DICKSON 1: De vrienden uit de hel (Roman/Nolane) Talent; 12,50.
JIMMY VAN DOREN 8: Het gezicht van god (Desorgher/Desberg) Dupuis; 8,95.

GARAGE ISIDOOR 2: Ik hoor iets (Olis/Gilson) Dupuis; 8,95.
GORN 1: Zelfs de dood (Tiburce) Talent; 16,50. *Tiburce kreeg tijdens het stripfestival van Angoulême de prijs voor het beste debut.*
GORN 2: Het pact (Tiburce) Talent; 16,50.
GARFIELD 43 (Davis) De Vrijbuiters; 6,50.
HAGAR: Zeventiende dikke Hagar (Browne/Browne) Arboris; 15,95/295.
HAGAR MINIBOEKJES: Hagar op reis (Browne) Arboris; 5,95/99.
HAGAR MINIBOEKJES: Hagar en zijn vrouw (Browne) Arboris; 5,95/99.
BRUCE J. HAWKER 7: Het koninkrijk van de hel (Vance/Duchâteau) Le Lombard; 9,95.
HEERSERS VAN DE NATUUR: De wolf (Paccalet/Paccalet) Lefranc; 9,95.
HEINZ 15: Tjoek-Tjoek (Windig/De Jong) Oog & Blik; 14,95/299.
JOHAN EN PIRREWET 15: De troubadours van Steenberg (Culliford/Delpoort/Maury) Le Lombard; 8,95.
JOJO 7: Mammy bijt van zich af (Geerts) Dupuis; 8,95.
JOMMEKE 184: Het Volk; 6,35.
JUGURTHA 16: De sombere woede (Suro/Vernal) Talent; 12,50.
JULIE, KLAARTJE EN CECILE 12: S.O.S. Mijlsjes! Le Lombard; 8,95.
KRONIEK DER GULDENSPORENSLAG 4: Zomer (Verhaeghe/Matton) Talent; 16,50.
LOKJE 7: Lokje vloert zijn tegenstanders (Biesteau/Godard) Dupuis; 8,95.
LOONEY TUNES 3: Tasmanian Devil; Big Balloon; 8,95/180.
LUITENANT BLUEBERRY 33: Mister Blueberry (Giraud) Dargaud; 9,50.

MAIGRET 5: Maigret en het lijk zonder hoofd (Brichau/Reynaud) Lefranc; 11,95.
MARSIPULMI 9: De vlienderjagers (Franquin/Batem/Yann) Big Balloon; 8,95/180.
MAUS (Spiegelman) Oog & Blik. *Delen 1 en 2 samen in één luxe band.*
NERO 132: Ijskoud geblaas (Sleen) Standaard; 6,95/130.
NOT QUITE DEAD (Shelton/Pic) Oog & Blik; 19,95/399. *Voor de zoveelste maal aangekondigd. Zou hij er nu dan toch echt komen?*
PIN UP 3 (Berthel/Yann) Dargaud; 11,25. *Goeie actie van Dargaud om alle delen van deze aantrekkelijke serie zo snel achter elkaar uit te brengen.*
POCAHONTAS: Geïllustreerde Pers; 7,95.
PRETTIG KERSTFEEST, MRS. UNIVERSE (Cosey) Dupuis; 25,00.
PSY 3: Ik luister (Bédu/Cauvin) Dupuis; 8,95.
ROBBOEDS ALBUM 219: Dupuis; 19,50.
RODE RIDDER 156: De Graalkoning (Studio Vandersteen) Standaard; 6,95.
RODE RIDDER 23: Hugon de Hofnar (Vandersteen) Standaard; 6,95. *Herdruk.*
RODE RIDDER 24: De zwarte banier (Vandersteen) Standaard; 6,95. *Herdruk.*
DE RODE DRIEHOEK (Andreas) Arboris; 39,95/795, hc. *Andreas' eerbetoon aan architect Frank Lloyd Wright.*
DE RODE RIDDER 156: De Graalkoning (Vandersteen) Standaard; 6,95/130.
ROOIE OORTJES CARTOON ALBUM 6 (Diversen) De Boemerang; 9,95.
ROULETTE: De bruid van de zon (Swysen/Duchâteau) Lefranc; 9,95.
SODA 7: Sta op en sterf (Gazzotti/Tome) Dupuis; 9,75 sc, 17,50 hc.
STORM 21: De genesis-formule (Lawrence/Lodewijk) Big Balloon; 9,95/199 sc, 35/645 hc.
STRIPS, AHA! DE WERELD VAN HET BEELDVERHAAL (Van Gompel/Hendrickx) Satandaard; 15,95/295. *Boekje over strips door de mensen achter de Bronzen Adhemar Stichting.*
SUSKE EN WISKE 246: De vonkende vuurman (Geerts) Standaard; 6,50/120 sc, 70,00/1295 luxe.
SUSKE EN WISKE KLASSIEK: De schat van Beersel (Vandersteen) Standaard; 54,90/995.
SUSKE EN WISKE KLASSIEK: Het vliegende hart (Vandersteen) Standaard; 32,50/595.
SUSKE EN WISKE KLASSIEK: De Tamtamklopper (Vandersteen) Standaard; 32,50/595.
TASMANIAN DEVIL: Warner Brothers; 8,95.
THORAL 21: De kroon van Ogotai (Rosinski/Van Hamme) Le Lombard; 9,95 sc, 19,95 hc.
MICHEL VAILLANT 58: Paddock (Graton) Semic-Junior; 8,95.
JOOP VERSNELING 1: Als je remt, ben je een lafaard (Batem) Talent; 12,50.
WANTED 1: De Bull-Brothers (Girod/Rocca) Talent; 12,50.
WOLVEN (Schröder) Arboris; 29,95/595 hc.
60 WAGENS UIT DE JAREN ZESTIG (Jidëhem) Talent; 55,00, hc.

KOLOFON

ZozoLala is een onafhankelijk stripinformatieblad, dat wordt uitgegeven door Stichting Zet.El te Tilburg. ZozoLala verschijnt zes keer per jaar en is gratis voor klanten van de op pagina twee vermelde stripwinkels

FINANCIËN:

Nederland: Postbank giro 3253937

België: Postgiro 000-1648405-84

T.n.v. Stichting Zet.El te Tilburg, Nederland

ABONNEMENTEN:

Een jaarabonnement (6 nrs.) kost f 20,00/BF 370; een abonnement voor twee jaar (12 nrs.) kost f 33,00/BF 600. Belgische CJP-houders betalen voor een jaarabonnement BF 320 en voor een abonnement voor twee jaar BF 500.

Abonnementen zijn te verkrijgen door storting van het bedrag op een van bovenstaande girorekeningnummers, onder vermelding van:

Abo ZL m.l.v. nr... en je eigen adres

FOREIGN SUBSCRIPTIONS: f 20,00 (1 YEAR) OR f 33,00 (2 YEARS) BY INTERNATIONAL MONEY ORDER PAYABLE TO ZET.EL, POSTBUS 3145, 5003 DC, TILBURG, HOLLAND

Druk: SSN, Nijmegen

Afwerking: Van den Burg, Weert

Oplage: 7500 ex.

REDAKTIE:

Paul van Grembergen, Jef Nieuwenhuis en Hans van Soest

VORMGEVING EN OPMAAK:

Toon Dohmen, Sigge Stegeman en Gerard Zeegers

VASTE MEDEWERKERS:

Peter Boel, Marg van Broekhoven, Anton Damen, Maaike Hartjes, Pietermel de Jager, Inktvis Prutduktie, Mike Marsfield, Bert van der Meij, Henk Schouten, Karin van Wylck

MEDEWERKENDE AAN DIT NUMMER:

Charles Burns, Gnoe, Mars

BIJ DE VOORPLAAT:

Orie-ogig creatuur van Charles Burns. Uit zijn maar?

eigen-monster boek *Face* taam, dat verscheen bij Gates of Heck (1995)

© 1995 [ISSN: 1382 - 8630]

Het copyright voor de vormgeving, de artikelen en voor de te tekeningen berust bij de auteurs en/of de betreffende uitgeverijen. Niet anderszins dit blad mag worden overgenomen of vermenigvuldigd zonder schriftelijke toestemming van de uitgever

REDAKTIEADRES: POSTBUS 3145, 5003 DC, TI